

Kunskapsöversikt för kulturmiljö och vattenförvaltning

Höje Å avrinningsområde 90/91 och kustområde 91/92.

Delrapport inom Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt

Skåne län

Arbetsmaterial December 2013

*Skibord i trä och stendämme vid Gödelövsbäcken, ett biflöde till Höje å, Skåne län.
Foto Jakob Marktorp 2013.*

1	INLEDNING	6
1.1	Avrinningsområdet	6
1.1.1	Avrinningsområde Höje å (91/SE91000)	6
1.1.2	Kustområde (90/91) Alnarpsån/Åkarpsbäcken	7
1.1.3	Kustområde (91/92) Bjärred	7
1.2	Kultur- och naturlandskapet	8
1.2.1	Skånska landsbygdsprogrammet	8
1.2.2	Landskapets karaktärsdrag	10
1.3	Vattnets kulturhistoriska betydelse	11
1.4	Vattenförvaltning	12
1.4.1	Ekologisk status	13
1.4.2	Kemisk status	13
1.4.3	Försurning	14
1.4.4	Näringsämnen/Övergödning	14
1.4.5	Övervakning övergödning	15
1.4.6	Åtgärdsplan för naturvården och friluftslivet	15
1.4.7	Fiskevårdsplan	16
2	KUNSKAPSLÄGET KULTURMILJÖ M.M.	17
2.1	Internationella och nationella intressen	17
2.1.1	Natur- och Kulturvattendrag	17
2.2	Nationellt värdefulla/Särskilt värdefulla vatten	18
2.2.3	Riksintressen	19
2.2.4	Natura 2000 och naturreservat	23
2.2.5	Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen	33
2.2.6	Övrig information	35
2.3	Kulturmiljöprogram och inventeringar	35
2.3.1	Fornlämningar – Fornminnesregistret (FMIS)	35
2.3.2	Skog & Historia inventeringen	39
2.3.2	Dammar	39
2.3.4	Broar	40
2.3.5	Såg/Kvarnar och möllor	41
2.3.6	Diknings- och markavvattningsföretag	42
2.3.7	Mejerier	43
2.3.8	Godsmiljöer	44
2.4	Särskilda ansvarsmiljöer och unika/sällsynta limniska kulturmiljöer	46
2.4.1	Uttekade kulturmiljöer i det regionala kulturmiljöprogramet	46
2.4.2	Kulturmiljöstråk	51
2.4.3	Kommunala kulturmiljöprogram	53
3	KUNSKAPSUPPBYGGNAD VATTENFÖRVALTNING – KULTURMILJÖ	53
3.1	Tematisk prioritering av kunskapsuppbyggnad	53
3.2	Geografisk prioritering av kunskapsuppbyggnad	54
4	KUNSKAPSUPPBYGGNAD VATTENFÖRVALTNING	55
5	KUNSKAPSUPPBYGGNAD KULTURMILJÖ	55
4	REFERENSER	57
5	Bilaga 1 Korta beskrivningar av kunskaps/planeringsunderlag	59
6	Bilaga 2 Digitala länkar	66

Kartbilagor

Kartbilagorna återfinns ej i detta textdokument utan i separata jpg-filer i enlighet med nedanstående lista. Observera att rekommenderat utskriftsformat är A4 ligande.

1. Översiktskarta (Kartbilaga1A_Höjeå_Översiktskarta).
2. Ekologisk status (Kartbilaga3A_Höjeå_Ekologiskstatus).
3. Vandringshinder/kontinuitet (Kartbilaga3B_Höjeå_Kontinuitet_Vandringshinder).
4. Kemisk status exklusive kvicksilver (Kartbilaga3C_Höjeå_Kemiskstatus).
5. Övergödning (Kartbilaga3D_Höjeå_Övergödning).
6. Nationellt- och särskilt värdefulla vatten (Kartbilaga4a_Höjeå_Värdefullavatten).
7. Riksintressen (Kartbilaga4B_Höjeå_Riksintressen).
8. Natura 2000, naturreservat, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen (Kartbilaga4C_Höjeå_Naturreservat_Natura2000_Byggnadsminnen_Kyrkor).
9. Fornminnesregistret (FMIS), Skog och Historia inventeringen (Kartbilaga5A_Höjeå_FMIS_Skog&Historia).
10. Dikning och historiska våtmarker (Kartbilaga6A_Höjeå_DikningsochMarkavvattningsföretag).
11. Kulturmiljöer (Kartbilaga7A_Höjeå_Kulturmiljöer).
12. Större vattenförekomster och SMHI Svenskt dammregister (Kartbilaga8A_Höjeå_Vatten_och_dammar).

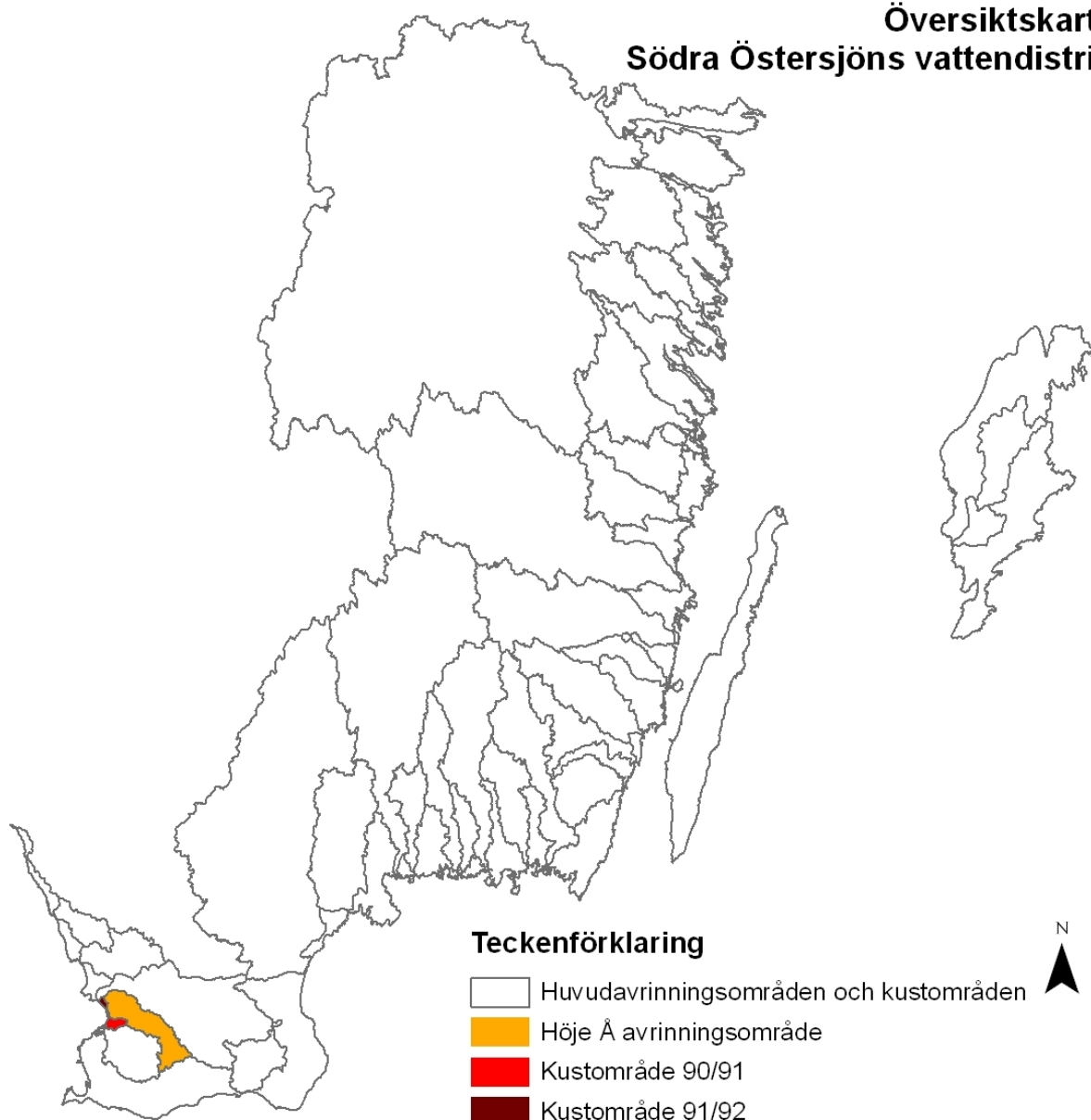
Viktig information till läsaren

Denna rapport har tagits fram inom delprojekt 2 för Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt, och i enlighet med den metod som presenteras i ”Förstudie. Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt” (Dedering 2011, Länsstyrelsen Kalmar län). Syftet med översikterna är att redovisa kunskapsläget per huvudavrinningsområde/kustområde samt föreslå prioritering av fortsatt kunskapsbyggnad för kulturmiljön, dels i förhållande till vattenförvaltningens åtgärder, dels för kulturmiljövårdens egna behov. För mer information hänvisas till förstudien.

Observera att det för flera avrinningsområden kan finnas kunskapsunderlag som är gamla och/eller behäftade med brister. Informationen kan därför vara inaktuell.

Rapporten är ett arbetsmaterial och har tagits fram av antikvarie Jakob Marktorp, Länsstyrelsen i Kronobergs län i samarbete med Länsstyrelsen Skåne.

Översiktskarta Södra Östersjöns vattendistrikt

Avrinningsområden © SMHI
Kartproduktion: Coco Dederig, Länsstyrelsen Kalmar län, januari 2012

1 INLEDNING

Denna sammanställning har gjorts av Jakob Marktorp, antikvarie vid Länsstyrelsen i Kronobergs län. Synpunkter på rapporten har lämnats av Thomas Romberg, länsantikvarie vid Länsstyrelsen Skåne län och Coco Dederling, antikvarie vid Länsstyrelsen Kalmar län samt Jonas Johansson, vattenvårdssamordnare vid Lunds kommun och Höje å vattenråd. ”Egna kommentarer” i texten nedan är författarens egna kommentarer och tillägg.

1.1 Avrinningsområdet

1.1.1 Avrinningsområde Höje å (91/SE91000)

Kartbilaga1A_Höjeås avrinningsområde och Kartbilaga8A_Vatten_och_dammar.

I sydvästra Skåne rinner Höje å genom ett jordbrukslandskap med mycket bördig jordbruksmark. Höje å ligger i en dalgångsbygd med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet och under 1700- och 1800-talen framvuxet odlingslandskap. Här kan den sociala skiktningen tydligt avläsas i såväl bebyggelsens utformning som lokaliseringen i landskapet. Höje å vattenråd arbetar med att åtgärda problem i vattendraget och lyfta fram de värden som finns i landskapet kring vattendraget. Detta skapar ett attraktivt vattendrag med flera natur- och kulturvärden som finns tillgängliga för en bred allmänhet och det rörliga friluftslivet.

Höje å är till större delen rätad och flyter stilla genom landskapet. De betade åslänterna är flacka och be vuxna med pil och al, vilket tillsammans med de sankta markerna ger landskapet en ålderdomlig prägel. Alberta norr om ån representerar den traditionella bybildningen med oregelbundet liggande fyrlängade gårdar och tätt sammangyttrade gathus. Tegel och korsvirke är de dominerande byggnadsmaterialen. De stensatta gårdarna bidrar till byns ålderdomliga utseende. Till en av gårdarna hör en före detta vattenkvarn, omnämnd på 1600-talet. Kvarnbyggnaderna av idag stammar till sina äldsta delar från 1800-talet. Det ligger flera gods längs Höje å, vilka haft sin prägel på landskapets utseende.

Berörda kommuner i Höje ås HARO är Lund, Lomma, Staffanstorps och Svedala kommun. Kävlinge, Sjöbo och Skurups kommun ligger i avrinningsområdena men berörs inte av vattenförekomsterna. I kustområde 90/21 berörs Lomma, Staffanstorps och Burlöv kommun medan kustområde 91/92 endast berör Lomma kommun.

Ån mynnar ut i Öresund (Lommabukten) och rinner i nordvästlig riktning från det småkuperade backlandskapet med lövskog i sydost. Höje å mynnar i kustvattenförekomsten Lommabukten. Romeleåsen är vattendelare i öster mot Kävlingeån. Biflöden är bl.a. Önnerupsbäcken som mynnar närmast havet, Råbydicket och Dalbydicket. Det finns fyra vattenförekomster i Höje å HARO.

Höje å är kraftigt rätad och utdikad och en stor andel bäckar är sedan länge kulverterade. De öppna vattendragens längd inom Höje å är halverad sedan tidigt 1800-tal. Sammanlagd längd är nu ca 9,6 mil. I princip hela Höje å avrinningsområde ligger inom grundvattenförekomsten Alnarpströmmens tillrinningsområde. Inom avrinningsområdet finns även tre mindre grund-

vattenförekomster. Mäktiga jordlager överlagrar både Alnarpsströmmen och den sedimentära berggrunden som har mycket goda till utmärkta uttagsmöjligheter.

1.1.2 Kustområde (90/91) Alnarpsån/Åkarpsbäcken

Kustområdet tillhör Lundasläppen med odlingsjordar som tillhör landets bästa. Avrinningsområdet domineras av hårdgjorda ytor i form av bebyggelse och vägar. I detta lilla avrinningsområde mellan Segeå och Höjeå finns endast ett litet vattendrag, Alnarpsån också kallad Åkarpsbäcken. Alnarpsån har sitt upprinningsområde vid Lilla Uppåkra och på sin väg ut mot havet rinner ån genom tätorterna Hjärup, Åkarp, Burlöv och Arlöv. Alnarpsån är kraftigt rätad och bitvis kulverterad. Sjöar saknas i avrinningsområdet och de stora kärr och våtmarker som tidigare fanns i anslutning till Alnarpsån är i stort sett helt utdikade. Kalinaån i södra delen av området är en av Segeåns tidigare utflöden och hör egentligen till avrinningsområdet Sege å.

I områdets norra del vid kusten sträcker sig ett fint strandbetesmarksområde norrut längs kusten med Natura-2000 området "Lommabukten". Strandbetesmarkerna har hävdats under mycket lång tid vilket har gett området höga biologiska och kulturhistoriska värden. Området är inte utpekad för specifika limniska värden men det finns gamla madmarker som regelbundet översvämmas.

Kustområdet är kraftigt kulverterat och markavvattnat samt hårt belastat av dagvatten från hårdgjorda ytor såsom tätorter och vägar. Området täcks till mer än hälften av exploaterad mark. Ett karaktäristiskt inslag i landskapsbilden är den urbana miljön med stora industriområden, köpcentra och trafikleder. Avfallsanläggningen i Malmö, kallad "Spillepengen", ligger i ett utfyllt område norr om norra hamnen i Malmös utkant. I princip alla ytor som inte upptas av bebyggelse, grönområden eller hårdgjorda ytor är åkermark. Området är således mycket tätt befolkat och andelen allemansrättslig mark är mycket begränsad. I ett landskap med stor andel industritomter och vägar kan vattendragen med omgivningar utvecklas med gröna stråk för rekreation och för att fungera som biologiska spridningskorridorer (Södra Östersjöns Vattenmyndighet 2007).

1.1.3 Kustområde (91/92) Bjärred.

Kustområdet mellan Höje å vid Lomma och Löddeåns mynning (Kävlingeåns avrinningsområde) saknar vattenförekomster. I det flacka och låglänta området finns endast två små vattendrag som delvis är öppna. Båda är resultatet av dikningsföretag och är därmed rätade vattendrag. Övriga förekomster av vatten ligger kulverterat. I området är återigen åkerlandskap utpräglad och ett dominant inslag i landskapsbilden. Stora delar av området upptas av Bjärreds tätort och mindre trafikerade vägar. Vid Lommabukten finns tre badplatser av stor betydelse för rekreation. I kustområdet finns även höga naturvärden särskilt ur fågelsynpunkt, exempelvis i Salviken norr om Löddeåns mynning och i anslutning till kustområde 91/92. Området är hårt exploaterat och har ett högt besöksstryck under framförallt sommartid (Södra Östersjöns Vattenmyndighet 2007).

Höje å vid Källby reningsverk i Lund. Foto: Jonas Johansson 2012.

1.2 Kultur- och naturlandskapet

Höje ås HARO och kustområde 90/91 och 91/92 ligger inom två kulturlandskapsregioner enligt Sveriges nationalatlas, SNA (1994).

Södra Skånes slättbygder är ett svagt böljande slättlandskap med finkorniga och kalkrika jordarter. Höje ås HARO och kustområdena 90/91 och 91/92 tillhör den delen som är tätt bebyggt och har ett väl utbyggt vägnät med flera motorvägar. Landskapet i övrigt är en typisk helåkersbyggd med den agrara bebyggelsen är utspridd enligt enskiftet. En del bykärnorna finns kvar med den typiska bebyggelsen av vitkalkade kyrkor och skolor med trappgavlar. Karaktäristisk bebyggelse är även mangårdsbyggnader i vitkalkat tegel eller korsvirke.

Inre Skånes sjö och åslandskap omfattar Romelåsen, det lågt liggande landskapet kring Vombsjön och Ringsjöarna. Runt Rommelåsen ligger många av Skånes större gods. I regionen finns även flera järnvägssamhällen. Norra delen har en tät agrar bebyggelse och många mindre samhällen. Runt Linderödsåsen är landskapet mer stenigt och har en större andel skog (SNA 1994).

1.2.1 Skånska landsbygdsprogrammet

Lund- och Helsingborgslätten

Området domineras av lerjordar men inslaget av läckagekänsliga jordar är stort i vissa delar. Från kusten vid Lundåkrabukten och österut sträcker sig ett större område med mo- mjåla och sandjordar vilka är särskilt känsliga för läckage- och erosionsförluster. De för Skåne lite tyngre jordarna med ett förhållandevis högt lerinnehåll som dominerar i området är rika på fosfor vilket ger en ökad risk för förluster av fosfor i samband med jorderosion. Samtidigt är risken för kväveläckage lägre än i områden med lättare jordar.

Området omfattar större delen av sydvästra Skåne, en utpräglad slättbygd. Området har varit befolkat sedan lång tid. I dagens landskap kommer det främst till uttryck i mängden stora gravanläggningar. Nära kusten finns en del stenkammargravar från stenåldern och en bit in i

landet, i höjdlägen, finns högar från bronsåldern. Högarna vid Glumslöv och Rönneberga backar är välkända landmärken. Jordbruket i området har mycket lång tradition och man kan redan under bronsåldern (ca 1500 f Kr) tala om ett tämligen öppet landskap även om den dominerande näringen var boskapsskötsel. De byar som etablerades under yngre järnålder var ofta tämligen stora och efter hand inriktade mot spannmålsodling. Skiftena genomfördes i de flesta byar under 1800-talets första hälft. Eftersom byarna var relativt stora behövde många gårdar flytta ut på markerna. Karakteristiskt för landskapet idag är de glest spridda, tämligen stora gårdarna. Under de senaste decennierna har slätten utvecklats till en fullåkersbygd. Här och var på slätten finns också en del av lantbrukets industribyggnader kvar t.ex. mejerier och sockerbruk.

Området har flera städer av varierande ålder och ursprung. Lund tillhör de äldsta med en tydlig koppling till den kyrkliga administrationen. Helsingborg är ungefär lika gammal men med en bakgrund som främst försvarsanläggning. Yngst är Landskrona som anlades som militärt fäste. I modern tid har flera av städerna utvecklat en industriell karaktär med undantag av Lund som alltjämt har prägel av förvaltningsstad. Gemensamt för samtliga städer är att de är belägna på Skånes mest värdefulla (ur produktionssynpunkt) jordbruksmarker. Infrastrukturen, främst järnvägen, gav upphov till nya samhällen, som Teckomatorp och Dösjebro. Under 1970- och 1980-talen byggdes många villor i förorter till de stora städerna. Exempel på detta är Staffanstorps och Rydebäck. I sydvästra Skåne råder fortfarande ett kraftigt exploateringsstryck. Städer och tätorter expanderar ut på den omgivande åkermarken och infrastrukturen drar upp nya storskaliga linjer i landskapet. Störst är trycket i "flaskhalsen" vid Burlöv där alla kommunikationsstråk samlas på sin väg in mot Malmö. Det senaste decenniet har dessutom skalan på de nya anläggningarna ökat, t.ex. Öresundsbron, Yttre Ringvägen och Turning Torso.

Den dominerande karaktären på Lund-Helsingborgsslätten är ett urbant påverkat odlingslandskap som innehåller Skånes största tätorter och därtill hörande infrastruktur med växande städer och pendlingsorter. I stora delar av landskapet påverkar de urbana influenserna områdets lantliga kvaliteter genom att utblickar och vyer ofta domineras av kraftledningar, vindkraftverk, industrianläggningar och spridd bebyggelse. I stora delar av området är även de större kommunikationslederna, E4, E6 och E22, samt större järnvägskorridorer visuellt och ljudligt påtagliga och skapar fysiska barriärer i landskapet.

Längre ifrån de större tätorterna finns en mera bevarad lantlig karaktär där element från jordbruket överväger. De små byarna och spridda gårdarna, vars visuella intryck reducerats i de mera urbant influerade områdena, blir starkare element i områdets utkanter. Ett annat slags påverkan på detta öppna landskap utgörs av introduktionen av energigrödor som salix. Allemansrättslig tillgänglig mark utanför tätort uppgår till 5 % av områdets yta eller 0,01 hektar/invånare. Området är unikt i Sverige i den bemärkelsen att tätorterna har den minsta allemansrättsligt tillgängliga marken per invånare i hela landet. Inom en radie på 5 km är andelen runt Malmö, Lund och Landskrona 3%, Helsingborg 7% och Eslöv 11%. Upplevelsen av landskapet blir därför ofta enbart visuellt, och de stora kommunikationslänkarna fungerar som en presentatör av landskapet (Länsstyrelsen 2007).

1.2.2 Landskapets karaktärsdrag

Vägverket (2006) gjorde en regionindelning efter landskapens karaktärsdrag som gavs ut 2006. Höjeås avrinningsområde berörs av två sådana regioner.

Slätten, region 20

Större delen av Höje ås HARO och kustområde 90/91 och 91/92 ligger inom region 20. Området är en centralbygd som ligger både över som under högsta kustlinjen och omfattar i princip större delen av Skånes kuster. Området utgör en fullåkersbygd. På sina håll, exempelvis Söderslätt i sydväst och i de nordvästra delarna är slättbygden platt. I andra delar är den mer kuperad och böljande med höjdskillnader på uppemot 30 meter. Vägarna ligger som ett spindelnät i landskapet och kantas här och var av pilerader/vallar. Gårdarna är stora till arealen och ligger glest, en och en. Detta är ett resultat av enskiftet. Åkrarna är kraftigt rationaliserade och saknar i princip diken och åkerholmar. Småvatten i form av märkegravar perforerar slätten på sina ställen. Vanligen är gårdens hus byggda som längor i olika form där den klassiska Skånegården med kringbyggda gårdar av längor i korsvirke eller gråstensmurar, är en av många varianter.

Bebyggelsen kännetecknas också av den äldre tegelarkitekturen i småsamhällen som avviker från övriga landet. I de inre delarna (söder om Ringsjöarna) är gårdarna betydligt mindre. I öster blir landskapet mer kuperat och kulligt och präglas idag av öppna betesmarker med inslag av bok (exempelvis Brösarps backar). Ett annat karaktäristiskt inslag är de många fruktodlingarna i Kivik med omnejd. Inom regionen finns många ortnamn med efterleden –löv som är mycket gammalt och betyder arvegods. Slätten är tätbefolkad med ett flertal större och mindre tätorter där många av de mindre ligger invid järnvägar eller f.d. järnvägar. Vindkraftverk har sedan en tid etablerats på många platser (Vägverket 2006).

Åslandskapet och Göinge, region 13

De östra delarna av Höje ås avrinningsområde ligger i ett mer kuperat åslandskap som tillhör region 13 enligt Vägverkets indelning. Det är en centralbygd där stora delar koloniserades under medeltid. Området ligger huvudsakligen över högsta kustlinjen och kännetecknas av ett flertal nordväst-sydostgående urbergsåsar (horstar), Linderödåsen, Rommeleåsen, Nävlinge, Göingeåsen, Söderåsen, Hallandsås, Kullaberg. Landskapet är kulligt med många sjöar och myrmarker. Det är i hög grad beväxt med lövskog där det finns många granplanteringar insprängt. Mellan kullarna ligger åkermark som är relativt småskalig. I skog och intill åkermark finns många stenmurar. Gårdarna skiljer sig mot slättbygderna på många sätt; de är mindre, mer inriktade på boskapsskötsel och vars bebyggelse knappt alls består av hopbyggda längor, utan av ensamliggande faluröda träbyggnader eller tegelbyggnader. I regionens södra del finns några av Skånes största gods, ofta knutna till en sjö eller damm. Godsen dominerar i landskapet genom sin arkitektur och sina planlagda allékantade vägar (Vägverket 2006).

Höje å rinner genom landskap med varierande natur och kulturmiljöer. Här omnejden vid Häckeberga slott. Foto Jakob Marktorp 2013.

1.3 Vattnets kulturhistoriska betydelse

Höje å flyter genom en öppen odlingsbygd och utgör en naturlig gräns mellan Staffanstorp, Lomma och Lunds kommuner. Området brukades redan under förhistorisk tid, vilket det stora utbudet av stenåldersboplatser, bronsåldersgravhögar, fynd och andra fornlämningar påvisar. Vattendragen i området är starkt präglade av kanalisering och kulvertering i samband med i synnerhet jordbruksrationaliseringar. Det finns även flera värdefulla vattenanknutna kulturmiljöer längs Höje å, exempelvis kvarnarna Esarps kvarn och Alberta kvarn. Inom avrinningsområdet finns flera strandbetesmarker som har hävdats länge vilket tingar höga natur- och kulturhistoriska värden. Flera strukturer och spår i landskapet vittnar om vattnets kulturhistoriska betydelse under mycket lång tid.

Höje å är inte längre farbar men har troligtvis varit betydelsefull för handeln mellan orterna vid ån samt för utskeppning vid Lomma hamn. Ån rinner mycket nära staden Lund och en möjlig tolkning av stadens placering är att den avsiktligt anlades på avstånd från Höje å, så att invånarna i god tid kunde ta skydd vid fientlig invasion via flodstranden (Rollof 1977). Det var därför angeläget att bevaka och försvara vattendraget. Exempelvis har en befäst gård vid Höje å hittats (Flackarp 39:1, FMIS).

Höje å mynnar i Lomma och hamnen där sägs ha blivit en illegal hamn då Malmö fick sitt privilegiebrev år 1521. Lommaån grundades då upp vilket förhindrade att man kunde lägga till vid åmynningen. Namnet Lomma betyder något liknande 'den tröga, långsamma ån'. Den nuvarande hamnen anlades dock 1870. Det har gått flera mindre ångbåtar längs Höje å. Den sista ångbåten blåste ut sin sista ånga i slutet av 1900-talet (Rollof 1977).

Ett utpräglat fullåkerlandskap har vuxit fram längs ån och vattnet har med all sannolikhet haft stor betydelse för landskapets utveckling. Höje å rinner upp i Häckebergasjön vid Genarp och Björnstorp. Vid sjön ligger Häckeberga slott och vattendraget har säkerligen varit en viktig farled för godsens verksamheter. Dalgången kring Höje å är bred och flack, väl lämpad för betesdrift, vilket i samband med det storskaliga fullåkersjordbruket har gett landskapet dess nuvarande karaktär. Den högproducerande åkermarken avspeglas längs Höje å och kustområ-

denas herrgårdslandskap med godskomplex såsom Alnarps slott, Björnstorps slott och Häckeberga slott. Det är därmed en å av kulturhistorisk betydelse för Skåne.

I samband med jordbruksrationaliseringar har ån kanaliserats och strukturer från jordbruket är ett vanligt inslag i de kulturhistoriska miljöerna. Befolkningsutvecklingen och fullåkerslandskapet i sydvästra Skåne har dock givit missgynnande effekter på Höje ås vatten och vattenlevande fauna.

1.4 Vattenförvaltning

Kartbilaga3A_Höjeå_Ekologiskstatus

Kartbilaga3B_Höjeå_Kontinuitet_Vandringshinder

Kartbilaga3C_Höjeå_Kemiskstatus

Kartbilaga3D_Höjeå_Övergödning

Den kemiska statusen i Alnarpsbäcken, Önnerupsbäcken och Höje å bedöms exklusive kvicksilver som god. Detsamma gäller grundvattnet i samtliga områden. Den ekologiska statusen i Höje å och Önnerupsbäcken bedöms som otillfredsställande och i kustområdet Alnarpsån som dålig. Statusen är en kombination av dålig kontinuitet och morfologiska förändringar som uppkommit i samband med exploatering av mark och rationaliseringar inom jordbruket. Kontinuiteten i Höje å är dåligt klassad p.g.a de vandringshinder som finns. Samtliga fyra dammar som ligger i Höje ås huvudfåra utgör vandringshinder och likaså de kvarnar som finns i avrinningsområdet.

Syftet med dikningen och rensningen är att öka avvattningen för åkermark och för att kanaliseringen snabbt skall avleda vatten till havet. De morfologiska förändringarna har vidare medfört en kraftig negativ påverkan på den biologiska mångfalden genom att vattenlevande arters livsmiljöer har förändrats. Det medför även att vattendragets självrenande förmåga minskar liksom tillrinningsområdets vattenhushållande funktion.

Delar av Höje å saknar tillräckliga och funktionella skyddszoner. Dessa har betydelse för att förhindra erosion av lerpartiklar, näringsämnen och bekämpningsmedel. Busk- och trädbevuxna skyddszoner skuggar vattendraget vilket minskar risken för igenväxning och bidrar till en jämnare vattentemperatur och bättre syreförhållanden. Träden är också viktiga genom att rötterna stabiliserar åkanten samt bidrar med död ved som ger både skydd och föda till vattenlevande organismer. Den döda veden bidrar till varierade strömförhållande (VISS 2013).

Det intensiva jordbruket har även bidragit till läckage av näringsämnen i vattendraget. Detta har i kombination med utsläpp från bl.a. reningsverket i Lund och Sturups flygplats bidragit till den förorening som numera präglar vattendraget. För att klara god status med avseende på näringsämnen uppskattas behovet vara att minska läckaget av fosfor. Det behövs dock fler åtgärder för att minska övergödningssproblemet med avseende på inlandsvatten och den första åtgärden är att utreda mer om var och hur åtgärder bör planeras. Med de åtgärder som föreslås i åtgärdsprogrammet för att reducera fosforläckaget beräknas detta samtidigt resultera i en reduktion av kväveläckaget. När det gäller kemisk status riskerar tre fjärdedelar av grundvattenförekomsterna och samtliga ytvattenförekomster att inte uppnå god status. Orsaken till detta är tungmetaller, industriella föroreningar och bekämpningsmedel (VISS 2013).

Idag är kunskapen om användning, utsläpp och förekomst av miljögifter i naturen mycket begränsad. Den viktigaste åtgärden är därför att förbättra kunskapsläget genom bättre rapportering av kemikalieanvändning och utsläpp, och en utökad miljöövervakning, så att målinriktade åtgärder kan genomföras (Södra Östersjöns vattendistrikt 2009).

Höje å vattenråd driver Höjeåprojektet, vilket är ett av Sveriges mest långsiktiga vattenvårdsprojekt som sedan 1992 genomför vattenförvaltningsåtgärder i Höje å. Vattenrådet består av representanter från Lunds kommun, Staffanstorps kommun, Lomma kommun, Svedala kommun och VA-Syd. Övriga medlemmar är dikningsföretagen samt areella näringar och markägare, industri/övriga verksamhetsutövare, fiskevården och den ideella naturvården.

I Höjeåprojekt del II och en landskapsvårdsplan presenteras vattenvårdande åtgärder i kombination med rekreationsfrämjande åtgärder (Ekologgruppen 2007; 2008). År 2012 arbetade Höje å vattenråd inom ramen för ett LOVA-projekt med att ta fram ett vattenstrategiskt planeringsunderlag (VSPU) för avrinningsområdet. Vattenrådets allmänna målsättning är att skapa ett helhetsperspektiv på vattenresurserna, utgöra ett forum för samverkan och information, genomföra vattenvårdsåtgärder samt att kontrollera vattenkvaliteten i ån. Andra målsättningar är att öka den biologiska mångfalden och förbättra rekreationsmöjligheterna i jordbrukslandskapet (Höje å vattenråd 2013; Ekologgruppen 2007).

1.4.1 Ekologisk status

Den ekologiska statusen i Höje å är otillfredsställande men med en uppåtgående statustrend. I vattenförekomsterna har fysiska förändringar konstaterats som en orsak till att god ekologisk status är i riskzonen att inte nås till 2015. Flera av de åtgärder som gjorts är efterbehandling av miljögifter vid flera f.d. bensinstationer. Åtgärder finns föreslagna, men ytterligare utredning krävs för att avgöra om de är tillräckliga för att skapa hydromorfologiska förutsättningar för att uppnå god ekologisk status. Vattenförekomsten omfattas därför av ett generellt undantag, i form av tidsfrist till 2021, från miljökvalitetsnormen att uppnå god ekologisk status.

Bland de främmande arter som förekommer i Höje å märks växten vattenpest (*Elodea canadensis*) och signalkräfta (*Pacifastacus leniusculus*). Eftersom arterna är främmande betraktas de som ett miljöproblem (VISS 2013) och det är därför viktigt att inga nya utsättningar av arterna görs utan att de lämnas till fri utveckling. Bland hotade inhemska arter märks den tjockskaliga målarmusslan (*Unio crassus*) som förekommer sparsamt på någon enstaka lokal i ån. Den otillfredsställande ekologiska statusen i ån gör att musslans fortlevnad är hotad.

1.4.2 Kemisk status

Den kemiska statusen i Höje å bedöms som ej god, men exklusive kvicksilver som god. Det finns risk att den generellt goda kemiska statusen inte uppnås innan år 2015. Vattenförekomsten riskerar att lokalt vara negativt påverkad av miljögifter. De tre avloppsreningsverken i Staffanstorp, Dalby och Lund (Källby) mynnar direkt eller via ett biflöde ut i vattenförekomsten. Reningsverken släpper bl.a. ut kadmium, krom, koppar, kvicksilver, nickel, bly och zink. Andra miljögifter som kan förekomma som utsläpp från reningsverk är nonylfenol, oktylfenol, Bisfenol A, DEHP, PFAS och Triclosan. Inom den samordnade recipientkontrollen som utförs av Höje å vattenråd, analyseras metaller i vatten vid Bjällerup, samt nedströms Källby

reningsverk. Inga nämnvärt förhöjda halter av de analyserade metallerna koppar, zink, kadmium, bly, krom och nickel förekommer vid lokalerna. Avrinningsområdet består till 66 % av jordbruksmark och risk för läckage av bekämpningsmedel till vattenförekomsten är stor. Graden av påverkan från punktkällor och diffusa källor behöver utredas bättre i nästa förvaltningscykel (VISS 2013).

1.4.3 Förurning

I Höje ås avrinningsområde finns inga problem med förurning. Utvärdering av förurningsstatus och förurningspåverkan visar att pH-värdet i Höje å för perioden 2001-2006 resulterar i ett minsta pH på 7,49 och ett mediant pH på 7,86. Resultaten för pH visar mycket stabila värden på en oförändrad pH-nivå sett över hela mätperioden 1982-2006. För perioden 2001-2006 resulterar ett mediant värde för alkalinitet. Trots avsaknaden av vattenfäragsdata bedöms Höje ås status vara hög med avseende på förurningspåverkan. Bedömningen kan anses säker (VISS 2013).

1.4.4 Näringsämnen/Övergödning

Övergödning i våra vatten resulterar från ett överskott av växtnäringsämnena fosfor och kväve. Övergödningen yttrar sig bl. a. som igenväxning av sjöar och vattendrag, som algblomningar i sjöar och kustvatten och som syrgasbrist över sjöbottnar. På sikt leder övergödning till utarmning av biologisk mångfald. Näringsämnena kan spridas lokalt från utsläpp från till exempel industri, lantbruk, avloppsreningsverk och enskilda avlopp. Näringsämnena kan också tillföras vatten genom nedfall från luften av kväveoxider och ammoniak från till exempel trafik, kraftverk och lantbruk. De näringsämnena som inte tas upp av växter och mikroorganismer på land sköljs så småningom ut och göder växtlivet i vattendrag, sjöar och slutligen i havet (VISS 2013).

Närsaltbelastning från jordbruket, avloppsreningsverken och dagvatten är betydande föroreningskällor i Höje ås HARO och kustområde 90/91 och 91/92. Djurtätheten är förhållandevis låg i området och utgör därför inte någon betydande negativ påverkan. Arealförlusterna av kväve och fosfor i medeltal över tre år är fortfarande höga även om läget väsentligt förbättrats sedan 80-talet. Den enskilt största källan för näringsämnena kväve och fosfor i avrinningsområdet är jordbruket och därefter reningsverken.

År 2005 stod reningsverken för 33% av kvävetransporten och 25% av fosfortransporten. Dagvattenpåverkan sker från tätorter, vägnät och landningsbanor för flyg. Många punktkällor belastar indirekt Höje å via reningsverk. Vid Lund ger dagvatten från hårdgjorda ytor tidvis kraftiga flödestoppar. I Höje å har ett aktivt åtgärdsarbete bedrivits av vattendragsförbundet sedan början av 90-talet. Mot bakgrund av nationella och regionala mål på 80-talet har åtgärder fokuserats på att minska näringsämnestransporten i vattensystemet med hjälp av dammar, våtmarker och skyddszoner. Höjeåprojektet har under perioden 1991 till 2003 anlagt 75 ha våtmarker och dammar i jordbrukslandskapet och 74 km skyddszoner längs vattendragen. Reningsverket i Lund som är den enskilt största källan av kväve och fosfor har minskat utsläppen betydligt.

Anslutningen till miljöersättning för fånggröda/vårbearbetning är något lägre (11%) i västra Skåne än genomsnittet i Skåne (12,5%). Grödmässigt finns en högre potential men jordarna är

ofta för tunga för vårbearbetning. Generellt kan dock sägas att anläggande av våtmarker sällan hamnar i konflikt med kulturmiljövården utan tvärtom ofta är ett positivt inslag i återskapandet av ett kulturhistoriskt landskap. Fornlämningar kan dock beröras, vilket kan leda till prövning enligt Kulturminneslagen 2 kapitel. Detsamma gäller värdefull åkermark. Fornlämningar från förhistorisk tid finns heltäckande över hela avrinningsområdet. I kulturhistoriskt känsliga miljöer kan man anpassa utformningen av de nya våtmarkerna till omgivande landskap och efter var historiska våtmarker har legat (**Kartbi-laga6A_Höjeå_DikningsochMarkavvattningsföretag**). Kulturmiljövårdens historiska perspektiv kan bidra till bättre planeringsunderlag för våtmarksanläggande; även ur näringsreduktionssynpunkt bör våtmarker helst anläggas där våtmarker tidigare har funnits.

Åtminstone teoretiskt skulle konflikt kunna uppstå om kulturmiljövården värderar ett dikningsföretag som kulturhistoriskt värdefullt och därför emotsätter sig återskapande av en våtmark. Inte minst i Höje ås avrinningsområde där dikningsföretagen är kanske som mest allmänna i Sverige. Omfattningen av nya våtmarker kan dock inte förväntas bli så omfattande att hela kulturlandskap omdanas.

1.4.5 Övervakning övergödning

Trenden för fosfor har gått stadigt nedåt sedan 80-talet. Kvävetransporterna har minskat betydligt framförallt i samband med ombyggnad av reningsverket i Lund där bottenfaunaprovtagningar nedströms visat på en biologisk återhämtning. Sjöarna är eutrofa och Håckebergasjön visar tydliga tecken på kraftig påverkan. Fortsatta åtgärder för att minska närsaltbelastning är nödvändigt för att uppnå en god status.

Övervakning sker i Höje å vattendrag sedan 1978 (minst). SRK genomförs av Höje ås vattenråd (Lund, Staffanstorps, Lomma, dikningsföretag). I huvudfåran och ett biflöde övervakas närsalttransporter (kväve, fosfor och TOC) till havet. Övervakning sker vid varje reningsverk. Det finns standardparametrar så som syre, temperatur och näringsämnen i olika delar av avrinningsområdet. Bakterieprovtagning görs en gång per månad under sommaren närmast Lommabukten. Vissa metaller (Pb, Cd, Cr, Cu, Ni och Zn), perifyton (påväxtlager), bottenfauna och fisk övervakas också av Höje å vattenråd. Det kan även finnas ett behov av att bredda antalet metaller och vissa prioriterade ämnen (Södra Östersjöns vattendistrikt 2007).

1.4.6 Åtgärdsplan för naturvården och friluftslivet

På uppdrag av Lomma, Lund och Staffanstorps kommuner tog Ekologgruppen fram en landskapsvårdsplan år 2007. Det har även tagits fram målsättningsplaner för olika etapper inom Höjeåprojektet II (Ekologgruppen 2008). Landskapsvårdsplanen är en uppdatering av den som togs fram år 1990 och som låg till grund för Höjeåprojektets arbete med våtmarker, dammar och skyddszoner under 1991-2003. Den uppdaterade landskapsvårdsplanen skall utgöra en grund för kommande åtgärdsarbeten inom avrinningsområdet. Landskapsvårdsplanen berör 136 åtgärdsförslag med olika prioriteringsgrad (Ekologgruppen 2007).

Några exempel på åtgärdsförslag i landskapsvårdsplanen:

- Anlägga en vandringsled längs ån från Lomma till Genarp.
- Göra kortare gångstråk längs tätortsnära bäckar.
- Återmeandring vid V. Kannik och Trolleberg.
- Restaurera befintliga mossar.
- Anlägga nya våtmarker och dammar.
- Anlägga dagvattenmagasin.
- Uppbrytning av kulvertar.
- Trädplantering längs vattendragen.
- Faunavårdsåtgärder i vattendragen.
- Reglerad dränering
- Kvävmurar
- Faunaåtgärder

Landskapsvårdsplanen bygger på faktainsamling och studier av bl.a. historiskt kartmaterial och dikningsföretag. Höje å har även i samband med åtgärdsförslagen fältinventerats av ekologgruppen. Förslag för att öka rekreationsmöjligheterna innebär bl.a. att uppbyggnader av kulvertar görs och trädplanteringar för att skapa attraktiva gröna stråk i jordbrukslandskapet. Att skapa ett vattendrag med meandring skulle bidra till en naturligare och vackrare landskapsbild vilket gör området mer intressant för besökare. Dessutom föreslås att gångstigar skall anläggas längs vattendraget och några biflöden. Vattendraget skall likaså göras mer tillgängligt för funktionshindrade. Likaså önskas bänkar, informationsskyltar, grillplatser och fågeltorn uppföras. Sammantaget ökar åtgärdena potentialen för rekreation och friluftsliv längs Höje å.

Ett annat mål är kontinuerlig beteshävd. Betesdjurens naturvårdsinsats håller storvuxen vegetation borta vilket även minskar behovet av dikesrensningar. Detta bidrar likaså till ett positivt fågelliv och florabevarande. I samband med åtgärder i våtmarksområden föreslås höjning av vattenståndet, röjning av buskar och vassvegetation samt återintroduktion av hävd genom bete och slåtter. Dagvattendammar som föreslås för att minska oönskade ämnen skall göras med stor hänsyn till landskapsbilden (Ekologgruppen 2007).

Läs mer om åtgärdsplanerna på Höje ås vattenråds hemsida.

1.4.7 Fiskevårdsplan

Generellt är ofta vattendragens djurliv utarmat och i Höje å beror detta till stor del på effekter av intensivt jordbruk. För att vattendrag inte skall växa igen behövs åtgärder såsom rensning av botten. Detta gör att viktiga livsmiljöer och bottenlevande vattenfauna försvinner vilket bidrar till en försämrad ekologisk status.

Höje å är och har varit ett vattendrag där flera biotopvårdsåtgärder varit nödvändiga. Vattendraget har regelbundet elfiskats och biotopkarterats, det senaste år 2013. Det har därför tagits fram flera fiskevårdsplaner och biotopkarteringar (Eklövs Fiske och Fiskevård 2000; 2004; 2007 m.fl.).

Längs vattendragen finns ofta vandringshinder eller morfologiskt påverkade sträckor som påverkar fiskfaunan negativt. Åtgärder såsom fiskvägar och omlöp vid kvarnar och dämmen har aktivt åtgärdats. Exempelvis vid Alberta kvarn och Kornheddinge kvarndämme. Under 2011 utfördes åtgärder i jordbruksdiket Önnerupsbäcken. Uppföljning med elfiske 2012 påvisade att förekomsten av öring (*Salmo trutta*) och grönling (*Barbatula barbatula*) således har ökat.

De arter som har påträffats vid elfisken i Höje å är bl.a: öring (*Salmo trutta*), mört (*Rutilus rutilus*), ål (*Anguilla anguilla*), gädda (*Esox lucius*), groplöja (*Leucaspis delineatus*), id (*Leuciscus idus*) och grönling (*Barbatula barbatula*). Fiskarten groplöja (*Leucaspis delineatus*) som finns i Höje å är en av få som påträffats, vilket gör lokalen unik i Sverige. Arten är rödlistad och klassad som missgynnad (NT). Även ål (*Anguilla anguilla*) finns i Höje å, vilket är en art som enligt rödlistan klassas som akut hotad (CR) (Eklövs Fiske och Fiskevård 2004).

Fysiska förändringar i Höje ås vattenförekomster har konstaterats som en orsak till att god ekologisk status är i riskzonen att inte nås till 2015. Åtgärder finns föreslagna, men ytterligare utredning krävs för att avgöra om de är tillräckliga för att skapa hydromorfologiska förutsättningar för att uppnå god ekologisk status. Vattenförekomsten omfattas därför av ett generellt undantag, i form av tidsfrist till 2021, från miljö kvalitetsnormen att uppnå god ekologisk status (VISS 2013).

Vid elfisket 1999 upptäcktes ett flertal missbildade öringar (*Salmo trutta*) i Vallkärrabäcken som dränerar Lunds stads gamla soptipp. Missbildningen är sannolikt en effekt av miljögifterna i den delen av vattendraget. Detta är dock inte representativt för hela Höje å men ett område som skulle kunna vara av intresse att åtgärda.

Sammanfattningsvis så har miljöförhållandena för fiskfaunan av strömlevande arter förbättrats i Höje å. Förbättrad vattenkvalité har ökat förutsättningarna för känsliga arter som öring (*Salmo trutta*) och grönling (*Barbatula barbatula*). Rekommendationer för framtiden är att följa de åtgärdsförslag som tagits fram i Höjeåprojektet då de har visat sig ge en god effekt.

Egen kommentar: Om vattenanknutna kulturmiljöer värderas på nationell basis skulle ett kulturhistoriskt underlag finnas att ta ställning till redan innan åtgärder planeras och påbörjas. Det underlättar handläggningstid och avvägningar vilket gör att miljömålen snabbare kan uppnås. Med samverkan kan flera intressen mötas vilket skapar ett levande vattendrag av mångfald - med både natur- och kulturhistoriska värden. Höjeåprojektet är ett föredömligt exempel att nå dit.

2 KUNSKAPSLÄGET KULTURMILJÖ M.M.

2.1 Internationella och nationella intressen

2.1.1 Natur- och Kulturvattendrag

Höje å pekas inte ut som något kulturvattendrag som bör skyddas enligt Vattendragsutredningen (SOU 1996:155) *Omtankar om vattendrag*.

Delar av Höje å meandrar genom ett lövskogsdominerande landskap. Foto Jakob Marktorp 2013.

2.2 Nationellt värdefulla/Särskilt värdefulla vatten

Kartbilaga4a_Höjeå_Värdefullavatten

I ovan nämnda kartbilaga visas de delar av Höje å som är nationellt värdefulla eller särskilt värdefulla. I kustområdet 91/92 vid Löddeköpinge-Stävie och kring Lödde å har ett område (RI:M:044) utpekats som särskilt värdefullt av Riksantikvarieämbetet. Motiveringen lyder: Dalgångsbygd kring Lödde å och omgivande betes- och odlingslandskap med lång bosättnings- och brukningskontinuitet och omfattande fornlämningsmiljöer. Fornlämningsmiljöer av stort pedagogiskt och forskningshistoriskt intresse. Vidsträckt slottslandskap.

Vidare in mot land är ytterligare ett område utpekats som särskilt värdefullt av Riksantikvarieämbetet; Höje å – vid Esarp (RI:M:093), med motiveringen: Dalgångsbygd kring Höje å med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet. Betade strandluttningar kring Esarpshögen från bronsåldern. Esarp och Alberta vattenkvarnar.

Inom miljö kvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag har Naturvårdsverket pekat ut Häckebergsjön och Björkesåkrasjön samt den del av Höje å (här kallad ”nedre del”) som sammanbinder dessa två sjöar som regionalt värdefulla vatten med avseende på naturvärden. Höje å har inte pekats ut av Fiskeriverket för att ha några speciella fiskevärden.

I kustområde 91/92 finns ett område (M 2116) vid Kävlingeåns mynning utpekats som särskilt värdefullt av Naturvårdsverket, med motiveringen: Ån ringlar fram i en flack dalgång som ofta översvämmas vid högvatten. Betade strandängar och partier med bladvass skapar förutsättningar för en varierad fågelfauna med häckande, rastande och övervintrande fåglar. Viktig lek och uppväxtområde för havsöring. Vid havsmynningen finns Strandpadda (*Bufo calamita*) och Tjockskalig målarmussla (*Unio crassus*).

Uppströms Genarp rinner Höje å genom ett skogs- och backland skap med höga naturvärden. De övre delarna av Höjeåns vattendrag är utpekad som regionalt värdefull. Här finns två relativt små regionalt värdefulla sjöar Björkesåkrasjön som ligger i södra gränsen av naturreservatet i området. Nedströms ligger Håckebergasjön som ingår i Natura 2000 område och naturreservat.

Lunds kommun har anlagt Höje å natur- och kulturstig - en strövstig längs Höje å eller i nära anslutning från Håckeberga i sydöst till Lund. Avtal har slutits med berörda markägare. Naturstigen används bl.a. i undervisning inom Naturskolan i Lund som har i uppdrag att stimulera och stödja skolutveckling inom området naturvetenskap och hållbar utveckling i Lunds kommun. Flera anlagda våtmarker har fått ett rikt fågelliv. Av anlagda våtmarker med höga naturvärden kan nämnas Östra Kannik. Inom avrinningsområdet har även Nöbbelevs mosse, Vesums mosse och Alberta mosse restaurerats. Ett område av Höje å nedströms motorvägen E6 svämmar tidvis över (Södra Östersjöns Vattenmyndighet 2007).

2.2.3 Riksintressen

Kartbilaga4B_Höjeå_Riksintressen

De områden som av Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet pekats ut som särskilt värdefulla vattendrag utgör riksintressen för naturvärden och kulturmiljövården. I Höje ås HARO samt kustområde 90/91 Alnarpsån och 91/92 Bjärred finns följande riksintressen.

Områden av riksintresse för kulturmiljövården:

(M:K77) Alnarp – Burlöv (Alnarp och Burlöv socknar): *Motivering:* Odlingslandskap i öppen slättbygd kring Burlövs kyrkby med av rationella brukningsmetoder och storgårdar präglad landskap successivt framvuxet ur en förhistorisk bosättningskontinuitet. Vid Alnarp institutionsmiljö för Sveriges lantbruksuniversitet som vuxit fram ur det forna Alnarps kungsgård, med bebyggelse av stort arkitekturhistoriskt värde belägen i öppen slättbygd med förhistorisk bosättningskontinuitet. Landskapet präglas helt av lantbruksuniversitetets försöks- och utbildningsverksamheter.

Uttryck för riksintresset:

Välbevarat och arkitekturhistoriskt intressant institutionsbyggnadsbestånd i park och trädgårdsmiljö med arboretum från 1800-talets andra hälft. Den trelängade korsvirkesgården Gamlegården från 1600-talets kungsgård. Alnarps slott från 1862 av F Meldahl, ekonomibyggnader från 1860-talet av C H Granzow, Hovbeslagsskolan från 1876 av H Zettervall, Gamla mejeriet från 1872, Alnarps lantbruksmuseum i fornnordisk stil som flyttats till platsen från Baltiska utställningen i Malmö 1914, det nationalromantiska Elevenborg och det funktionalistiska "Nya" mejeriet från 1930-talet och kring universitetet allésystem. I det omgivande odlingslandskapet finns fornlämningsmiljöer från bronsåldern och utmed Öresundskusten betade strandängar med den forna strandlinjen tydligt avläsbar, några mindre gårds- och torpmiljöer samt en större trädplantering med olika trädslag – ett s.k. arboretum (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:K87) Lund: Stifts- och universitetsstad: *Motivering:* Stiftsstad och universitetsstad, en av landets äldsta och mest betydande medeltidsstäder, som speglar utvecklingen från kyrklig

metropol till universitetsstad med expansiv utveckling under det sena 1800-talet och 1900-talet.

Uttryck för riksintresset: Det oregelbundna medeltida stadsplanemönstret med tillskott från senare tider, tomtstruktur, platsbildningar. Domkyrkan, medeltida hus, stadsvallen och andra lämningar från medeltiden. Olika byggnader för universitetet och det intellektuella livet. Stadssiluetten, siktlinjer ut från staden och in mot Lund från det omgivande slättlandskapet. Bebyggelsens skala, volym och placering. Den sydsandinaviska bebyggelsetraditionen med sina småskaliga hus i tegel och korsvirke från den förindustriella perioden, och den mer storstadsmässiga bebyggelsen från 1800-talets slut och 1900-talets början. Gaturummets karaktär, platsbildningarna och gårdsrummen. Stadens offentliga byggnader. Järnvägs miljön som en viktig faktor bakom 1800-talets expansion. Handels- och hantverksgårdar, och bostäder och bebyggelseområden som visar levnadsförhållandena för skilda sociala skikt och vid olika tidpunkter. Parker och planteringar, både inne i det medeltida stadsområdet och i zonen runtomkring, vilken dessutom präglas av många institutioner och av villabebyggelse. Spår av gamla infartsvägar, gränser och andra markförhållanden i det som tidigare var obebyggda marker runt staden (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:K83) Dalby Söderskog (Dalby och Hardeberga socknar): *Motivering:* Kyrkomiljö med Nordens äldsta bevarade stenkyrka samt kungsgård som under medeltiden omvandlats till kloster. Centralbygd i lätt kuperat odlingslandskap med förhistorisk kontinuitet kring äldre vägsträckning och av skiftena påverkad gårds- och ägostruktur samt det av stordrift präglade landskapet kring godsen.

Uttryck för riksintresset:

Landskapsparti med betydande visuella värden kring den tidigmedeltida och landskapsdominerande Heligkorskyrkan - ursprungligen uppförd på 1000-talet, kyrkogård, lämningar efter Dalby kungsgårds kloster från 1300-talet. Arendala tingsplats, gravfält och stensättningar vid Billebjär, Billebjärs fäladsmark och Dalby hage, vallanläggning av okänt ursprung, äldre ägo gränser med pilevallar, den gamla kungsvägen Lund - Dalby. Hardeberga sockencentrum med medeltida kyrka, skola, prästgård och ett flertal gatehus. Sjöstorps by med koncentrerad bebyggelse. Arendala och Hardeberga gods med tillhörande bebyggelse och rikt allésystem. Tygelsjö mölla. I området ingår även den kring torget i Dalby liggande bebyggelsen från sent 1800-tal till tidigt 1900-tal, skola, tingshus, gästgivaregård, äldre bostads- och gatehus samt sekelskiftes-bebyggelse i rött tegel. Billebjärs f.d. stenbrott och medeltida stenbrott vid Hardeberga (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:K95) Häckeberga (Häckeberga socken): *Motivering:*

Odlingslandskap kring Häckebergasjön och det av Häckeberga gods som sedan medeltiden präglat landskapet och bebyggelsestrukturen.

Uttryck för riksintresset:

Häckeberga slott med medeltida ursprung och med under åren 1873 - 75 uppförd manbyggnad efter ritningar av H Zettervall, murar och klippt häckkantat vägsystem, ekonomi- och arbetarbebyggelse, torp- och arrendegårdar samt den småskaliga fäladsmarken "Risen" med åkerfält och betesmarker, "Beden" (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:K44) Löddeköpinge – Stävie – Borgeby (Borgeby, Löddeköpinge, Hög, Lackalänga och Stävie socknar): *Motivering:* Dalgångsbygd kring Lödde å och omgivande betes- och od-

lingslandskap med lång bosättnings- och brukskontinuitet och omfattande fornlämningsmiljöer samt betydelsefulla tätt liggande kyrkbyar med kyrkor av medeltida ursprung. Fornlämningsmiljöer av stort pedagogiskt och forskningshistoriskt intresse. Vidsträckt slottslandskap runt Borgeby medeltida slott.

Uttryck för riksintresset:

Stenåldersboplatser, stora järnåldersgravfält, bronsåldershögar och en gånggrift längs med ådalen. Stävie, Löddeköpinge och Högs kyrkbyar med kyrkor som omgestaltats eller nybyggts under 1800- talet med intilliggande gårds- och bymiljöer samt kvarnmiljö med holländaremölla vid Löddeköpinge. Betade strandängar utmed Lödde å (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:93) Esarp (Esarp socken): *Motivering:* Dalgångsbygd kring Höje å med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet med under 1700- och 1800-talen framväxt odlingslandskap i vilket den sociala skiktningen tydligt kan avläsas i såväl bebyggelsens utformning som lokalisering i landskapet.

Uttryck för riksintresset: Betade strandslutningar kring Esarpshögen från bronsåldern. Esarps omgestaltade medeltida kyrka, Esarps nya och gamla säteri med 1700- 1900-talsbebyggelse samt Esarps vattenkvarn. Alberta by med traditionella fyrlängade skånegårdar och *gatehus* samt Alberta vattenkvarn från 1800-talet. Hantverksbyn Sånahusen med *gatehus* från sent 1800-tal och skola från 1920-talet (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:122) Börringe – Anderslöv (Börringe och Svedala socknar): *Motivering:* Medeltida borgmiljö med förhistorisk kontinuitet och talrika lämningar efter befästa försvarsanläggningar i en svagt kuperad öppen odlingsbygd där godsförvaltningen vid Börringekloster och säterierna genom århundraden präglat landskapets och bebyggelsens utformning.

Uttryck för riksintresset:

Boplatslämningar från stenåldern, fornborgen Borren från järnåldern, lämningar efter borganläggningarna Lindholmen - f.d. riksfäste -, Turestorps ö och Kungsbacken från tiden järnålder till medeltid. Börringekloster med rötter i ett medeltida nunnekloster (benediktinerorden) med bebyggelse från tiden 1700-1800-tal i klassicerande stil. Allésystem, ekonomi- och arbetarbebyggelse samt talrika torp från 1800-1900-tal. Slottsmölla, Gustavs 1700-tals kyrka, ruinerna efter Börringe och Lemmeströ medeltida kyrkor, prästgårdar och skolor från 1800-1900-tal samt vid Börringe by utmed landsvägen karaktäristiska *gatehus*. Havgårdssäteri med huvudbyggnad från 1910, Södra Börringe plattgård (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

(M:K82) Björnstorp – Gödelöv (Bonderup, Genarp, Gödelöv, Hällestad, Lyngby och Veberöd socknar): *Motivering:* Kuperat odlingslandskap vid Romelåsen med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet, sätesgården Björnstorp från senmedeltiden med omgivande slottslandskap samt medeltida kyrkor.

Uttryck för riksintresset:

Fornlämningskoncentration från järnåldern med gravfält och resta stenar, Ugglarps skeppsättning,

fossil odlingsmark med terrasserings- och hålvägar. Betesmarker och enefälader. Kyrkbyn Gödelöv med kyrka från medeltiden samt gatehus. Björnstorps slott av senmedeltida ursprung med slottsbyggnad från 1750 av C Hårleman som omgestaltats av H Zettervall under 1800-talet, omfattande allé- och parksystem, välbevarad ekonomi- och arbetarbebyggelse. I området ingår även Genarps stora kyrkobyggnad från 1599 - Skånes enda under 1500-talet nybyggda kyrka (Riksantikvarieämbetet, tillgängligt 20131209).

Områden av riksintresse för friluftslivet:

(M:F6) Romeleåsen: *Beskrivning:* område av riksintresse för friluftslivet enligt 4 kap. Miljöbalken. *Beskrivning:* Närheten till storstadsområdet Malmö-Lund gör att området är mycket flitigt utnyttjat för friluftsliv och stora delar av åsen är utpekade som riksintresse för friluftslivet resp. s.k. primärt rekreationsområde (RÅSK-området). Skrylleskogen är ett av de absolut mest besökta strövområdena i Skåne, men även Häckeberga allmänning, Romelestugan, Billebjär, Dalby Söderskog, Måryd och Prästaskogen har många besökare. Skåneleden binder ihop de olika områdena och har ökat tillgängligheten på åsen. Lägerplatser finns vid Bilarp, Häckeberga naturreservat, Knivsås och Skrylle. I de f.d stentäkterna vid Knivsås och Billebjär finns goda möjligheter till bad och fiske. Topografin är attraktiv med möjlighet till utblickar över slättlandskapen i öster och väster samt varierade upplevelser då man rör sig i området (Lunds kommun, tillgänglig 20131209).

Områden som är av riksintresse för naturvården:

(N87) Backlandskapet söder om Romeleåsen: *Beskrivning:* De östra utlöparna av det mycket omfattande backlandskapet söder om Romeleåsen som utbreder sig även i Svedala och Trelleborgs kommuner. Terrängen är kullig med små våtmarker i svackorna. Landskapet kännetecknas till stor del av en uppodlad bygd, men i de norra delarna förekommer flera skogsområden och längst i söder gränsar det till den torrlagda Näsbyholmssjön i Trelleborgs kommun. Svaneholm och Stjärneholm, som ligger strax öster om området, är två medeltida borgar som etablerades i marginella jordbruksområden i övergångsbygden mellan slätt och risbygd på 1500-talet. Den sistnämnda är i dag endast en ruin (Länsstyrelsen Skåne).

Motivering: Sedimentära bergarter, skålla, moränbacklandskap, kvartär stratigrafi. Hyby backar, Häckeberga och Börringesjön är tre representativa odlingslandskap i backlandskap. Naturbetesmarker som utgörs av buskrik utmark, annan öppen utmark, öppen hagmark, björkhage och annan träd- och buskbärande hage förekommer vid Dörröds fälad, Risen, Häckeberga, Gödelövs fälad och Hyby backar. Här återfinns delvis art och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter som backtimjan och backnejlika (Naturvårdsverket 2000).

(N86) Hardeberga – S Sandby – Dalby – Krankesjöområdet: *Beskrivning:* De representativa odlingslandskapen, Kungsmarken och Önnelöv-Dalby-Måryd, ligger i slättbygd. Lokaler i Dalby, Knivås, Önnelövs fälad, Kungsmarken, Maskängen och Sulapskärret utgörs av naturtyperna öppen hagmark, buskrik utmark, hackslått, slätterkärr och annan öppen äng. Exempel på vegetationstyper inom dessa områden är fårsvingeläng, tuvtåteläng och kalkfuktäng. De art- och individrika växtsamhällena hyser arter som smörbollar, backtimjan, slättergubbe, darrgräs, slätterblomma, knägräs, granspira, rosenlök och praktnejlika.

Motivering: Sedimentär berggrundsstratigrafi. Underkambrisk sandsten. Kambrosilurisk lagserie. Knivsås och Hällestadsåsarna är rullstensåsar. Kungsmarken och Önnelöv-Dalby Måryd utgör två representativa odlingslandskap i slättbygd. Naturbetesmarker och ängar som utgörs av öppen hagmark, buskrik utmark, hackslått, slätterkärr och annan öppen äng finner man vid Dalby Knivås, Önnelövs fälad, Kungsmarken, Maskängen och Sulapskärret. Här återfinns delvis art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter som smörbollar och darrgräs. Krankesjön är en grund, sänkt fågelsjö. Rikt på vadarefåglar. Variationsrik flora. Sularpskärret är ett värdefullt rikt topogent kärr med en rik och sällsynt kalkkärrsflora (Naturvårdsverket 2000).

2.2.4 Natura 2000 och naturreservat

Kartbilaga4C_Höjeå_Naturreservat_Natura2000_Byggnadsminnen_Kyrkor

I Kävlinge och Lomma kommun:

Natura 2000-området (SE0430091) Löldeåns mynningsområde.

I Lomma kommun:

Natura 2000-området (SE0430173) Lomma.

Naturreservatet (2586) Domdejla mosse.

Naturreservatet (1876) Slättängsdammarna.

I Lunds kommun:

Natura 2000-området (SE0430153) och naturreservatet Häckeberga-Skoggård.

Natura 2000-området (SE0430154) och naturreservatet Häckeberga-Degebergahus.

Natura 2000-området (SE0430155) och naturreservatet Häckeberga-Husarahagen.

Natura 2000-området (SE0430156) Stadsparken i Lund.

Natura 2000-området (SE0430024) Billebjer.

Natura 2000-området (SE0430022) och nationalparken Dalby Söderskog.

Naturreservatet (2034) Skrylle.

Naturreservatet (2919) Högebjär.

Naturreservatet (2771) Rinnebäcksravinen.

Naturreservatet (2461) Dalby Västermark.

Naturreservatet (1946) Risen.

Naturreservatet (1686) Häckeberga.

Naturreservatet (1399) Dörröds fälad.

I Staffanstorps kommun:

Naturreservatet (2882) Vallby mosse.

I Svedalas kommun:

Natura 2000-området (SE0430132) och naturreservatet (525) Prästaskogen – Lemmeströ.

I Skurups kommun:

Naturreservatet (420) Stenberget.

Landskapet kring Höje å har höga naturvärden och det finns därför många naturreservat och natura-2000 områden. Slånlav (Evernia prunasti) vid Håckebergasjön. Foto Jakob Marktorp 2013.

Kommunvisa beskrivningar av natura-2000 och naturreservat:

Kävlinge och Lomma kommun:

Natura 2000-området (SE0430091) Löddeåns mynningsområdet för fågeldirektivet (SPA) – Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Löddeåns mynning* 2005-12-16. *Beskrivning:* Ängs- och vassområdena vid Löddeåns mynning har en värdefull häckfågel-fauna med bl.a. årta, skedand, brun kärrhök, vattenrall, tofsvipa, rödbena och skäggmes. Norr om ån häckar vissa år även skärfläcka, större strandpipare och småtärna. På hösten rastar ett stort antal ljungpipare, gäss och änder i området, liksom många snäppor och spovar. Snösparvar och vinterhämlingar är ofta sedda vinterfåglar.

Lomma kommun:

Natura 2000-området (SE0430173) Lommaområdet för fågeldirektivet (SPA) – Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Lommaområdet* 2005-12-16. *Beskrivning:* Natura 2000-området Lommaområdet består av Lommabuktens södra del, norr om Segeåns mynning och Malmös norra hamn. Natura 2000-området börjar vid Kalinaåns myn-

ning som är en del av Segeåns vattensystem. Detta område heter Tågarps hed och ligger inom Burlövs kommun. Här är området betespåverkat och det har skapats flacka gropar, så kallade skonor längs havsstranden. Dessa saltfläckar vattenfylls vid högvatten och utgör en mycket speciell miljö för växter och djur. Det lilla vattendraget Alnarpsåns mynning avgränsar Tågarps hed till Alnarps fälad som ligger i Lomma kommun. Natura 2000-mrådet är tätortsnära och har en mycket långgrund strand, med sandrevlar utanför den örtbevuxna strandlinjen. Vegetationen domineras av salta strandängar. Strandängarna har brukats som betesmark sedan bronsåldern och är således av mycket stort kulturhistoriskt värde. Under ett antal år upphörde betet på de strandnära partierna, men från och med 2004 har betet återupptagits. I den beteskrävande och salttåliga floran finns t.ex. smal käringtand (*Lotus tenuis*) och paddfot (*Asperugo procumbens*). Även insektsfaunan är rik och varierad, och området hyser ett rikt och särpräglat fågelliv.

Naturreservatet (2586) Domdejla mosse. Bildat 2002 av Länsstyrelsen Skåne: Domdejla mosse är ett naturområde mellan Bjärred och Borgeby med en liten slåtteräng, förvildad skog, manshöga örter och mindre vattensamlingar. I början av 1900-talet fanns här en liten grund sjö, som försvann när området dikades ut under 1930-talet.

Naturreservatet (1876) Slättängsdammarna. Bildat 2008 av Länsstyrelsen Skåne: Slättängsdammarna är gamla lertäkter som sedan lång tid tillbaka är vattenfyllda och delvis igenvuxna med bladvass. De kantas av en frodig trädvegetation med framför allt pil. Fågellivet är rikt. I en av dammarna förekommer rikligt med vårtsärv. Dammområdena har betydelse som närrekreationsområde, för undervisning och för den biologiska mångfalden. Östra dammen är en vattenfylld gammal lertäkt som delvis gränsar till åkermark. I dammen uppehåller sig mycket änder samtidigt som flera arter våtmarksfåglar häckar i området, bl a gråhakedopping och skrattnås. Periodvis uppträder arter som brun kärrhök, svarttärna och smådopping. Förutom en del uppvuxen träd- och buskvegetation, särskilt hagtorn, kännetecknas vegetationen av många tillfälliga kulturväxter, vilka etablerats på de områden som fyllts igen med schaktmassor. Området har stort ornitologiskt värde och betydelse för faunan i övrigt samt som närrekreationsområde.

Lunds kommun:

Natura 2000-området (SE0430153) och naturreservatet Häckeberga-Skoggård. Länsstyrelsen Skåne – *Bevarandeplan för Natura 2000-område Häckeberga-Skoggård* 2005-12-16. *Beskrivning:* Häckebergasjön ligger omgiven av skogsbeklädda kullar på Romeleåsens sluttning. Tillsammans med de stora fuktiga ängarna vid Skoggård bildar sjön naturreservatet Häckeberga-Skoggård, som har mycket höga biologiska värden. Det kuperade landskapet med trädklädda kullar och fuktigare sänkor med kärr bildar en av Skånes mest värdefulla skogsmiljöer. Naturreservatet Häckeberga-Skoggård består av Häckebergasjön med omgivande ädellövskogar samt ett stort våtmarksområde som kallas Skoggårdsängar. Stränderna kring sjön var redan på 1700-talet när Linné besökte Skåne klädda med lummig bokskog och Linné beskrev Häckeberga som en av de vackraste gårdarna han hade sett på sin resa. I sjön, som kan räknas som källsjö för Höje å, ligger flera trädbeklädda öar med gammal ädellövsskog. Häckeberga slott ligger på en ö i sjöns östra del. Sjön har varit reglerad sedan 1800-talets slut. Skogarna runt sjön och Skoggårdsängarna består av många gamla, grova bokar och ekar. De är hemvist till många hotade arter, främst lavar, svampar och skalbaggar. Här finns rödlistade lavar som elegant sköldlav, stiftklotterlav och röd pysslingslav, och i den murkna veden lever

utrotningshotade skalbaggar med fantasieggande namn som blombokbock, bokskogsrödbok och trubbtandad lövknäppare.

Växlingarna mellan det öppna och slutna landskapet är fantastiskt vackert och skapar goda förutsättningar för ett rikt djurliv. Här strövar stora flockar av dovhjort och har man tur kan man få se kronhjort eller rådjur. Under sena höstkvällar hörs hjortarnas brunstläten. Skogsgårdsängarna har haft varierande vattenstånd under åren. Utdikning skapade ett kärr av den gamla sjöbotten som urprungligen fanns här. Fram till 1950-talet reglerade man vattennivån så att det var torrare under vissa perioder på året och området hävdades med slåtter. Nu består området av fuktiga ängar med sumpkärr med buskage av al, björk och vide. Det är en viktig miljö för våtmarksfåglar och både sångsvan och svarttärna har häckat på ängarna. Såväl havsörn som kungsörn övervintrar i området och vid Höje ås utlopp norr om sjön, där vattnet alltid är öppet i forsarna, brukar strömstarar övervintra.

Natura 2000-området (SE0430154) och naturreservatet Häckeberga-Degebergahus.

Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/bildande av naturreservatet Häckeberga-Degebergahus i Lunds kommun* 2008-01-25. *Beskrivning:* Naturreservatet Häckeberga - Degebergahus ligger i det skogsklädda backlandskapet i södra delarna av Romeleåsens sluttningar. Det ligger inneslutet i Häckeberga naturvårdsområde och består av gammal ädellövsskog med många sällsynta och hotade arter av lavar, mossor och skalbaggar. I gamla, murkna ekar längs vägen har den rödlistade och sällsynta läderbaggen sitt hem. Områdets historia som skog går långt tillbaka, här har funnits bok och andra lövträd under lång tid. Idag består området främst av lummiga bokskogar med gott om gamla och grova trädjättar. Det är främst de gamla ekarna och bokarna som är värdefulla för den biologiska mångfalden i området. I gamla, döende och döda träd hittar man ett flertal hotade lav- och mossarter. Inom naturreservatet har man funnit bland annat bokvårtlav, stiftklotterlav, ädelkronlav och, koralltaggsvamp. Skogarna hyser också ett rikt insektliv. De äldsta träden är över 200 år, och de växer ute på bokskogsholmen på åkermarken i reservatets mitt. Den västra delen av reservatet är idag en blandning av alsumpskog, ekskog och plantering av sykomorlönn. Målet är att detta område i framtiden ska bli en betesmark med stora ekar. Syftet är att skapa lämpliga miljöer för läderbaggen som annars riskerar att försvinna från området. Idag återfinns läderbaggen främst i de gamla ekarna längs vägen, där skalbaggens larver lever i den murkna veden.

Natura 2000-området (SE0430155) och naturreservatet Häckeberga-Husarahagen.

Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/bildande av naturreservatet Häckeberga-Husarahagen i Lunds kommun* 2008-01-25. *Beskrivning:* Naturreservatet Häckeberga – Husarahagen ligger lite undanskymt söder om Häckebergasjön. Men detta lövskogsområde utgör med sina gamla träd en av Skånes mest värdefulla ädellövsmiljöer. Bok och andra ädellövsträd har funnits på platsen under mycket lång tid vilket gör att här finns ett stort antal sällsynta och rödlistade arter, främst lavar, svampar och insekter. Skogarna i Häckeberga - Husarahagen har en lång kontinuitet som lövskogsmark. Här har funnit bok och andra lövträd under mycket lång tid, vilket har skapat goda förutsättningar för den höga biologiska mångfald med stora naturvärden som förekommer i området. Det är framför allt den gamla bokskogen som har mycket höga biologiska värden. Här finns ett stort antal sällsynta och hotade arter av lavar, svampar och inte minst vedlevande insekter.

Bland bokskogens sällsynta arter kan nämnas bokvårtlav, stiftklotterlav, hartsticka, skillersticka, bokskogsrödrock och rombjätteknäppare. Tillgången på död ved är en av förutsättning-

arna för att den biologiska mångfalden ska bevaras i området. Inom naturreservatet finns det mindre områden med bok och ek som under en längre tid lämnats för fri utveckling och som gått mot ett naturskogsliknande tillstånd.

Området har nyttjats av människan under lång tid. Om detta vittnar bland annat en stenåldersboplats som har påträffats utanför naturreservatets sydvästra del. Gamla berättelser pekar ut en kulle i Husarahagen som pestkyrkogård. Här har man av tradition låtit de gamla träden stå kvar och det sägs att man en gång har hittat en sten med ett inristat kors här. Pesten som åsyftas är med all sannolikhet den farsot som drog fram i trakterna mellan åren 1711 - 1712. Bokarna i området planterades omkring år 1715 och är därför troligtvis planterade strax efter att området utnyttjats som begravningsplats. Naturreservatet har fått sitt namn Husarahagen eftersom hästar från Kronprinsens husarregemente (K7) gick på sommarbete i området under 1800-talet.

Natura 2000-området (SE0430156) Stadsparken i Lund - enligt Habitatdirektivet (SCI). Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Stadsparken i Lund*. 2005-12-16. *Beskrivning:* Stadsparken i Lund anlades som utställningsområde (Lundautställningen 1907) vid 1900-talets början på en centralt belägen plats inom stadsgränsen i sydvästra Lund för att vara lättåtkomligt för stadens invånare. I nordväst gränsar parken till Gyllenkroks allé som anlades i mitten på 1800-talet och genom parken går den gamla stadsvallen från 1300-talet. Fram till 1980-talet skedde ingen förnygring av träd- och buskbeståndet i parken, träden var likåldriga och parken förtätades sakta. De åldrande träden kom att utgöra livsmiljöer för sällsynta och hotade arter typiska för äldre skogsliknande parker. Denna typ av flora och fauna återfinns naturligt i naturskogar och i träd bärande hagmarker med lång trädkontinuitet.

Idag sker en successiv förnygring av parkens träd och buskar, förutom i vid stadsvallen där man på sikt vill låta vallen framträda. Kommunen sparar medvetet gamla ihåliga träd och ser till att det sker en successiv förnygring av "trädparken". För att gynna sällsynta och hotade djurarter som lever på murken ved har Lunds kommun även skapat lämpliga biotoper genom att lägga ut s.k. faunadepåer i och kring tätorten. De åldrande träden hyser en värdefull fauna och flora med flera hotade och sällsynta organismer. Bland annat förekommer Natura 2000-arten hålträdsklokryparen (*Anthrenochernes stellae*).

Natura 2000-området (SE0430024) Billebjer enligt Habitatdirektivet (SCI) – Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Billebjer* 2005-12-16. *Beskrivning:* Billebjer är en nordvästlig utlöpare av Romeleåsen där urberget går i dagen i form av ryggar på flera ställen. Området höjer sig ur det intensivt odlade jordbrukslandskapet och från toppen (108 m ö. h.) har man en fantastisk vy utöver det sydvästska slättlandskapet. Urberget består av olika gnejsarter och jordarten är stenig moränsand. Inom området finns flera blottade diabasgångar med karakteristisk flora. Ett stenbrott var i bruk på 1940-talet och täkten är numera fylld med vatten och nyttjas som badsjö. Området har flera strövstigar och är värdefullt för rekreation. De höga biologiska, geologiska och kulturhistoriska värdena tillsammans med närheten till tätorten Lund gör området ovärderligt ur pedagogisk- och undervisningssynpunkt. Billebjer är naturreservat sedan 1994.

De karaktäristiska fäladsmarkerna på Billebjer var mycket vanliga i Skåne under 1800-talet. De förekom över hela Romeleåsen, som troligen var i det närmaste trädlöst med intensivt bete. Fäladsmarkerna domineras av enefäladen, som utvecklades genom ett ständigt behov av ved

och bete. Detta skapade mycket speciella förutsättningar för vilda växter och djur. Vegetationen domineras framförallt av hedtyper, men det förekommer även torräng inom området. Markfloran är artrik med mer än 300 arter och på bergets sydbrant förekommer en rik insektsfauna. Partier längst i väster av området har varit uppodlade. Centralt i området ligger ett större lövskogsparti, som planterades på 1950-talet och i vilken ek och björk har gynnats.

Natura 2000-området (SE0430022) och nationalparken Dalby Söderskog enligt Habitatdirektivet (SCI) – Länsstyrelsen Skåne *Skötselplan Dalby Söderskog*. Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Dalby Söderskog* 2005-12-16. *Beskrivning:* Blandlövskogen i Dalby Söderskog är en liten rest av tidigare större och mer eller mindre sammanhängande lövskogsområden vid Romeleåsens bas. Dessa skogsområden sträckte sig från Skrylleområdet i nordväst till Fyledalen i sydöst. Dalby Söderskogs historia är dynamisk och omfattar perioder med intensivt bete av framförallt häst, kraftigt virkesuttag och igenväxning. Beteskontinuiteten har en 1000-årig historia av framförallt hästbete (under större delen av denna period tillhörde området Dalby kungsgård), vilka ersattes av oxar på 1800-talet. I början av 1900-talet fanns omfattande avverkningsplaner för Dalby Söderskog, vilka stoppades i och med bildandet av nationalparken 1918 då betet också helt. Under 1900-talet utfördes gallringar för att gynna äldre träd, i synnerhet de kraftiga ekarna. Dessa träd härstammar från en period under 1700-talets början då skogen fick utvecklas fritt. Jordmånen utgörs av grovkroniga, näringsfattiga jordlager (nordostmorän), övertäckta av finkornigare, kalkrikt material utan större stenar (baltisk morän). Det senare lagret är näringsrikt och har bidragit till att en frodig, örtrik flora har utvecklats i området.

Genom skogen löper en bäck – i vars botten de båda jordlagren syns tydligt. Inom området finns även en över 1000-årig jordvall, den så kallade "Hästhagevallen", som kan ha varit allt från kultplats till tidig bosättning. Skogen avsattes som nationalpark 1918 då den ansågs vara den enda naturliga ädellövskogen som fanns kvar på slätten. I samband med detta upphörde betet och den tidigare ljusa, öppna skogen förändrades drastiskt och övergick i en tät blandlövskog med ett rikligt buskskikt och en rik vårflora. Tidigare hade bärande träd såsom ek och bok gynnats, men nu tog alm och ask överhand. Skogen består idag framförallt av örtrika ek-, bok- och blandlövskogar där utvecklingen går mot ett naturskogsliknande tillstånd. Almsjukan har gått hårt åt almbestånden, vilket tillfälligt skapat en bitvis ljusöppen skog. Fågel- och insektslivet är rikt och det förekommer även ett flertal sällsynta lav- och mossarter. Den fuktiga miljön är också en bra biotop för många mollusker.

Dagens fria utveckling av skogen leder förhoppningsvis till att man på sikt kan få en uppfattning om hur den naturliga skogen sett ut i Skåne innan mänsklig påverkan blev alltför påtaglig. Den väldokumenterade kulturhistorien, de höga biologiska och vetenskapliga värdena och skogens popularitet som utflyktsmål, gör området mycket värdefullt ur biologiska, vetenskapliga och sociala aspekter.

Naturreservatet (2034) Skrylle. Lunds kommun - *Skrylleområdet*. *Beskrivning:* Skrylleområdet är välbesökt skogsområde beläget mellan Dalby, Södra Sandby och Hällestad. Här ligger motions- och friluftsanläggningen Skryllegården med naturum, restaurang och motionsspår. Vid två svåra stormar under 1967 och 1999 föll stora delar av skogen vid Skrylle. Efter den första stormen återplanterades främst med gran, men senare har även bok, björk och ek planterats. Detta innebär att dagens Skrylleskog är ganska ung och till stora delar tät och svår-

framkomlig. Vegetationen är vanligen artfattig med växter som vitsippa, ekorrbär, skogsstjärna och buskstjärnblomma. Rådjur, dovhjort, vildsvin, fälthare och räv rör sig i området. Småfågel som bofink, lövsångare, gulspår och taltrast dominerar fågellivet men också hackspettar är vanliga. Ormvråk, glada och sparvhök kan ses spana över skogen och på nätterna jagar kattugglan. Vid Skrulle backar har skogen avverkats och en öppen, glest trädbevuxen fäladsmark har återskapats.

Naturreseptatet (2919) Högebjär. Länsstyrelsen Skåne - *Bildande av naturreseptatet Högebjär med omgivande fäladsmarker i Lunds kommun 2006-11-24. Beskrivning:* Högebjär med omgivande fäladsmarker ligger på Romeleåsens utlöpare mot Dalby. Området, som totalt är cirka 26,5 hektar, har en utsträckning i väst-sydväst – ost-nord-östlig riktning och begränsas i nordväst av AB Sydstens bergtäkt och i söder till större delen av väg 11. Högebjär med omgivande fäladsmarker ligger inom ett område av riksintresse för naturvården, (N86 Hardeberga-Södra Sandby-Dalby-Krankesjöområdet). Riksintresset konstitueras av riksvärden inom geovetenskap, odlingslandskap (naturbetesmark (fäladsmark), äng, flora) och sjö (fauna).

Vidare ligger Högebjär med omgivande fäladsmarker inom ett område av riksintresse för friluftsliv (intresseaspekterna är strövande, vandring, cykling, turåkning på skidor samt bär- och svampplockning i första hand samt naturstudier och kulturstudier i övrigt). Urvalskriterierna är ett variationsrikt landskap med åsar, skogsmarker, fäladsmarker och öppna betesmarker. Förutsättningarna för att områdets värden skall bestå är att bevara de allemansrättsliga områdena. Högebjär med omgivande fäladsmarker gränsar till och ingår vad gäller området söder om väg 11 i Sjö- och åslandskapet vid Romeleåsen för vilket gäller särskilda skyddsbestämmelser enligt 4 kap 1 och 2 §§ miljöbalken.

Området angränsar till ett större område som utpekats som riksintresse för kulturmiljövården (M82) med motiveringen är att det utgörs av ett kuperat odlingslandskap med förhistorisk bruks- och bosättningskontinuitet, sätesgården Björnstorp från senmedeltiden med omgivande slottslandskap samt medeltida kyrkor. Uttryck för riksintresset som omfattar hela det nu aktuella området är fornlämningskoncentration från järnåldern med gravfält och resta stenar, fossil odlingsmark med terrasserings- och hålvägar samt betesmarker och fäladsmarker. Större delen av området ingår även i ett större område som har utpekats av SGU som riksintresse avseende ämnen och material. Fyndigheten är väldokumenterad, förekommer i begränsad omfattning men är dock så stor att den även på lång sikt kan försörja hela eller en del av landet med material och har betydelse för landets försörjning i ett avspärningsläge.

Naturreseptatet (2771) Rinnebäcksravinen. Lunds Kommun 2003. *Beskrivning:* Rinnebäcksravinen är Lunds första kommunala naturreseptat, bildat 2003. Syftet med reseptatet är att bevara ravinen med dess speciella geologi, öppna landskapsbild, flora och tillgänglighet för besökare. Den djupa ravinen har uppstått vid inlandsisens avsmältning för ca 13 000 år sedan. Vattenmassor skar ner i marken och skapade skärningar i den så kallade nordostmoränen. Berggrunden i området består av ca 50 miljoner år gammal dankalksten - Limhamnsledet.

Rinnebäcksravinen har betats av kreatur under lång tid. Fram till 1800-talet användes den som betesmark och fägata mellan Värpinge by och dess norröver liggande utmarker. I sen tid har den tillhört Rinnebäcks respektive Värpinge gård men ägs nu av Lunds kommun. Betesdjuren skapar förutsättningar för en flora som idag är sällsynt på Lundaslätten. Arter som gulmåra,

mandelblom, jordtistel, ängshavre och busktörne finns på släntens södra sida. Backsvalor häckar vissa år i ravinens branter och fågelarter som törnsångare och hämpling kan ses.

Naturreservatet (2461) Dalby Västermark. Länsstyrelsen Skåne *Länsstyrelsens i Skåne län - Föreskrifter om bildande av naturreservatet Dalby Västermark i Lunds kommun 2002-11-18. Beskrivning:* Cirka halvmilen öster om Lund ligger Skånes första naturreservat på ren åkermark. Mitt bland de intensivt odlade åkrarna finns ett område som under lång tid brukats utan användande av konstgödning eller kemiska bekämpningsmedel. En naturlig åkerogräsflora har därmed kunnat bli kvar, som en relik från äldre tiders åkrar. Här finns ett stort antal olika åkerogräs som idag är sällsynta i den svenska floran, bl a fliknäva, nattglim, renkavle, rödarv, sminkrot, småtörel, spjutsporre, åkermadd, åkerranunkel, åkerrödtoppa och åkersyska. Området är det enda kända på kalk- och lerrik moränjord, där den naturligt förekommande uppsättningen av växtarter i denna miljö alltså finns kvar i Sverige.

I området norra del finns dessutom rester av en ursprunglig slåtterängsflora med bl a krissla, blodnäva och gullviva. För att behålla åkerfloran måste jordbruket även i fortsättningen bedrivas extensivt. Markomrörningen gynnar de ettåriga växternas fortlevnad. Ett annat sätt att gynna dem är att låta jorden ligga i träda ett år efter spannmålsodling. Om marken däremot sluts genom vallodling under två eller flera år minskar art- och individrikedomen snabbt. Inom området har anlagts en damm som fått betydelse för djurlivet, särskilt fåglar som änder och vadare. Rapphöna ses regelbundet.

Naturreservatet (1946) Risen. Länsstyrelsen Skåne 1980. Lunds kommun. *Beskrivning:* Söder om Genarp ligger ett större skogs- och fäladslandskap som är avsatt som naturreservat för sina höga naturvärden och betydelse för friluftslivet. Området har också stora kulturhistoriska värden och ingår i ett större område av riksintresse för kulturmiljövården. Risen har lång kontinuitet som betesmark och visar därför många spår från äldre markanvändning. Området utgör dessutom den enda större fäladen på sandig mark i kommunen, då de övriga främst är belägna på Romeleåsens urbergsmorän. Landskapet består av ett omväxlande backlandskap med sandiga kullar samt kärr och fuktängar i svackorna. Enstaka dungar med tall och al, samt spridda grupper med enbuskar växer i betesmarken. Under första delen av 1800-talet var nästan hela området betesmark men stora delar i sydväst har sedan planterats med skog. Skogsmarken består idag främst av ungskog och medelålders skog av främst gran, ek och bok med inslag av äldre bokskog.

Stora delar av Romeleåsen och angränsande marker kring Häckeberga utgjorde fram till skiftena på 1800-talet av ett stort sammanhängande beteslandskap som delvis var trädbevuxet. Risen ingår i en säteribildning för Toppeladugård från 1500-talet, då områdets bönder avhystes. Fram till 1720-talet lydde Toppeladugård under Häckeberga men blev då friköpt av Christina Piper. Rester av äldre bebyggelse och odlingsspår finns bevarade från denna tid. År 1820 var större delen av området öppet, förutom åsen i väster som markerats som lövskog. Hägnadsvallar syns på kar tan. År 1912 hade odlingsmarkerna expanderat utanför Risen och omgav området i norr och väster. I öster och söder anges löv- och barrskog. Mitt i området, i fäladens sydvästra del, fanns en mindre gård/ torp med kringliggande åkerlappar. Detta område framträder idag som en öppen, flack del av fäladen med mer trivial flora. I väster fanns skogsmark med främst lövskog, men även bestånd av barrskog. I område 5.4.2 var det åkermark med åkerholmar där det idag är betesmark. Områdets långa kontinuitet som betesmark har skapat en mycket värdefull flora och fauna samtidigt som många äldre odlingsspår har

bevarats. Äldre hägnadsvallar, husgrunder, kulturpåverkade träd och vägsträckningar är viktiga att vårda och bevara. I västra kanten finns en återskapad slätteräng (i skogsmarken) som har både botaniska och kulturhistoriska värden.

Naturreseptatet (1686) Häckeberga. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/förordnande som naturreservat jämlikt 7 § naturvårdslagen för del av fastigheten Häckeberga 2:1 i Genarps socken, Lunds kommun 1976. Beskrivning:* Häckeberga naturvårdsområde, söder om Genarp, är ca 4500 hektar stort. Landskapet består till stor del av skogsmark, men med jordbruksmark främst i söder. På Romeleåsens sluttning har beteslandskap och skogsmarker skyddats som naturreservat sedan 1976. Häckeberga är känt inom insektskretsar för sina fina gamla ädel-lövskogar - delar av dessa har en mycket lång skoglig kontinuitet vilket gjort att rariteter som t.ex. läderbaggen fortfarande kan hittas i området (Länsstyrelsen Skåne).

Under 1960- och 1970-talen planterades stora arealer av de kvarvarande fäladsmarkerna på Romeleåsen med gran. Så skedde även vid Häckeberga allmänning men Länsstyrelsen gjorde området till naturreservat och delar av granplanteringarna togs bort för att bevara den kulturhistoriskt och botaniskt värdefulla fäladen. Området sträcker sig från Höje å i väster, över öppna betesmarker och barrskogar på Romeleåsens sluttningar, till Dörröds fälad uppe på åsen i öster (Lunds kommun - *Häckeberga naturvårdsområde*).

Naturreseptatet (1399) Dörröds fälad. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/bildande av naturreservatet Dörröds fälad i Lunds kommun 1993-01-12. Beskrivning:* Dörröds fälad är belägen på Romelåsens sydvästsluttning. Fäladen genomkorsas av tre mindre bäckar, som i västra delen flyter samman i en ravin. Till den omväxlande topografin bidrar också ett antal mindre höjdparter. Vid höjden Lilla Järnhatt går berget i dagen med områdets dominerande bergart järngnejs. Jordarten inom Dörröds fälad är huvudsakligen sandig urbergsmorän. Området var troligen täckt av lövskog under medeltiden. Under 1600-talet höggs skogen ned i stor omfattning och Dörröds fälad blev i likhet med stora områden på Romeleåsen en öppen enefälad. Under 1900-talets första decennier minskade betetrycket på Dörröds fälad och hasseln spred sig snabbt. I slutet av 1920-talet utfördes en kraftig röjning. Trots att flertalet hasselbuskar togs bort växte fäladen snart igen på nytt.

Idag är stora delar av området igenvuxet med en kasseldominerad skog. Några mindre bokskogsparter förekommer liksom ett fåtal ytor med lövföryngring på områden efter avverkade granplanteringar. I norr finns återskapad öppen enbevuxen betesmark som en rest av den tidigare vidsträckta fäladen. På höjdparter och på öppen mark dominerar hedartad vegetation. I slutna bestånd av björk, med en riklig buskvegetation av brakved, hassel och en, rödven, vårbrodd, backsippa och ljung.

I sluttningar, där moränen är djupare och markfuktigheten större, förekommer en ängsartad vegetation med harsyra, buskstjärnblomma och skogsviol som mest karakteristiska arter. På något rikare mark finns inslag av blåsippa, gulplister och skogsnarv. Vid bäckarna finns högörtvegetation med älgört, revsmörblomma, humleblomster och småvänderot. Över 220 kärlväxter har påträffats i området vid en inventering 1972, bl. a. lopplummer, dvärghäxört, murgröna, bergmynta, vätteros, revig blodrot, ängsruta, aklejruta samt de fridlysta arterna blåsippa, backsippa, ängsnycklar, Jungfru Marie nycklar och grönvit nattviol.

Kronhjort förekommer sparsamt men regelbundet. Dovhjort och rådjur är betydligt vanligare. Kanin, fälthare och räv är andra däggdjur som tillhör områdets fauna. Dörröds fålad hyser även en population av den sällsynta hasselmusen. I de täta skogspartierna finns ett artrikt och för naturtypen typiskt fågelliv med ett stort antal tättingar. Även morkulla och nötkråka förekommer. Dörröds fålad ligger i ett område av riksintresse för friluftsliv (F 6) och naturvård (N 33). I länsstyrelsens naturvårdsplan (1975) föreslås området avsättas som naturreservat av vetenskapliga och sociala skäl.

Staffanstorps kommun:

Naturreservatet (2882) Vallby mosse. Länsstyrelsen Skåne - *Beslut/förordnande som naturreservat för Vallby mosse i Staffanstorps kommun* 1983-01-10. *Beskrivning:* Vallby mosse är en mindre sjö bildad genom torvtäkt. Sjön omges av åker och kulturbeten. Längs strandkanten finns en tät vegetationszon med högstarr och högorter. Längs den södra och västra kanten finns gamla hamlade pilar. Fågellivet är värdefullt med bl.a. häckande knölsvan, skrattnås, gräsand, sothöna och gråhakedopping. Mossen utgör ett värdefullt inslag i landskapet i det intensivt uppodlade och på våtmarker fattiga jordbrukslandskapet.

Svedala kommun:

Natura 2000-området (SE0430132) och naturreservatet (525) Prästaskogen – Lemmeströ. Länsstyrelsen Skåne - *Skötselplan för naturreservatet Prästaskogen* 2003-12-15. *Beskrivning:* "Prästeskogen", som gett reservatet sitt namn, ligger i den östra delen av reservatet och har lång kontinuitet som skogsmark. I handlingar från slutet av 1700-talet beskrivs den som "höglänt mark med vacker ek- och bokskog med inslag av hassel och viden". Idag finns här såväl grov bok som yngre planteringar. De västra delarna var under 1700-talet träd- och buskrika slåttermarker. När slåttern upphörde växte delar av dem igen till skog. De idag öppna områdena betades eller odlades i mindre delar upp till åker. Betet upphörde under 1970-talet och de forna ängsmarkerna har sedan dess varit ohävdade. Här finns dock fortfarande en fin flora, främst i de fuktigare delarna, med inslag av bland annat majviva, majnycklar och ängsnycklar.

I närheten av reservatet finns en liten stam av den sällsynta lövgrodan, som förr hade stor utbredning i området. Rikedomen på ädellöv och buskar i reservatet gör området till en viktig födosöks- och övervintringsplats. Flera småvatten finns, men idag kan lövgrodan inte utnyttja dessa för fortplantning då beskuggningen är för stor och vattentemperaturen därmed blir för låg. Småvattnen kommer att restaureras och förhoppningen är att lövgrodestammen därmed ska få bättre möjligheter till överlevnad.

Skurups kommun:

Naturreservatet (420) Stenberget. Länsstyrelsen Skåne - *Beslut/förordnande som naturreservat för delar av fastigheterna Stenberget 1:31 och Slätteröd 1:32 i Skurups kommun* 1976-05-19. *Beskrivning:* I samband med stentäkt i Stenberget har en spricka blottats innehållande

en mäktig lagerföljd med lösa sediment. Undersökningar har visat att lagerföljden representerar den geologiska utvecklingen under tiden 150 000 – 13 000 år före nutid. Den är tillsammans med omgivande hållar av utomordentligt stort kvartärgeologiskt värde för såväl forskning som undervisning. För tolkningen under den senaste nedisningens förlopp och klimatutvecklingen under de senaste 80 000 åren utgör Stenberget en nyckellokal, unik för hela norra Europa.

Egen kommentar: Kävlinge, Skurup och Sjöbo kommun ligger i avrinningsområdet men avses vattenförekomsterna. Områden som ligger i de kommunerna har därmed sannolikt ingen direkt vattenanknytning som har samhörighet med Höje å eller biflödena.

2.2.5 Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen

Kartbilaga4C_Höjeå_Naturreservat_Natura2000_Byggnadsminnen_Kyrkor

Inom Höje ås HARO och kustområdena 90/91 och 91/92 finns 27 kyrkliga kulturminnen och 32 byggnadsminnen.

Egen kommentar: Flera av byggnadsminnena ligger i städer och har därför ingen direkt vattenanknytning. Flera av kyrkorna ligger vid Höje å eller biflöden vilket skulle kunna bero på att flera äldre bymiljöer ligger vid ån som fungerat som ägogräns. Exempelvis Alberta och Esarps by.

Kyrkliga kulturminnen

OBJECTID	Lan	Kommun	Socken	Namn
1436	Skåne	Burlöv	Burlöv	BURLÖVS KYRKA (ARLÖVS KYRKA)
3043	Skåne	Burlöv	Burlöv	BURLÖVS GAMLA KYRKA
1417	Skåne	Lomma	Fjellie	FJELLIE KYRKA
2695	Skåne	Lomma	Flädie	BERGA KYRKA
2966	Skåne	Lomma	Flädie	FLÄDIE KYRKA
3139	Skåne	Lomma	Lomma	LOMMA KYRKA
95	Skåne	Lund	Lund	HELGEANDSKYRKAN
899	Skåne	Lund	Lund	LUNDS DOMKYRKA
1137	Skåne	Lund	Hardeberga	HARDEBERGA KYRKA
2010	Skåne	Lund	Vallkärra	VALLKÄRRA KYRKA
2127	Skåne	Lund	Stora Råby	STORA RÅBY KYRKA
2201	Skåne	Lund	Lund	SANKT PETERS KLOSTERS KYRKA
2569	Skåne	Lund	Lund	PETERSGÅRDENS KYRKA
2702	Skåne	Lund	Lund	Maria Magdalena kyrka
2874	Skåne	Lund	Norra Nöbbelöv	NORRA NÖBBELÖVS KYRKA
3019	Skåne	Lund	Lund	SANKT HANS KYRKA
3069	Skåne	Lund	Lund	ALLHELGONAKYRKAN
3281	Skåne	Lund	Dalby	DALBY KYRKA
3329	Skåne	Lund	Genarp	GENARPS KYRKA
3895	Skåne	Lund	Stora Råby	SANKT KNUTS KYRKA

260	Skåne	Staffanstorp	Knästorp	KNÄSTORPS KYRKA
1383	Skåne	Staffanstorp	Kyrkheddinge	KYRKHEDDINGE KYRKA
1461	Skåne	Staffanstorp	Esarp	ESARPS KYRKA
2140	Skåne	Staffanstorp	Uppåkra	UPPÅKRA KYRKA
2515	Skåne	Staffanstorp	Bjällerup	BJÄLLERUPS KYRKA
2635	Skåne	Staffanstorp	Nevishög	NEVISHÖGS KYRKA
3886	Skåne	Staffanstorp	Brågarp	BRÅGARPS KYRKA

Byggnadsminnen

ID	Län	Kommun	Socken	Bebyggelsebeteckning	Namn
21300000014372	Skåne	Burlöv	Burlöv	BURLÖV BURLÖV 7:7	BURLÖVS PRÄSTGÅRD
21300000014374	Skåne	Burlöv	Burlöv	BURLÖV ÅKARP 29:1	GYMNASTIKHUSET PÅ HVILAN
21300000014623	Skåne	Lomma	Lomma	LOMMA ALNARP 1:60	ALNARPS SLOTT
21300000014626	Skåne	Lund	Lund	LUND BOTANICUM 15	BOTANISKA MUSEET
21300000014631	Skåne	Lund	Lund	LUND GRÅBRÖDER 15	TEGNÉRMUSEET
21300000014635	Skåne	Lund	Lund	LUND BRUNIUS 12	BRUNIUSHUSET
21300000014642	Skåne	Lund	Lund	LUND SANKT PETER 28	EKSKA HUSET
21300000014645	Skåne	Lund	Lund	LUND FÄRGAREN 29	FRU GÖRVELS HUS
21300000014658	Skåne	Lund	Lund	LUND HISTORISKA MUSEET 1	HISTORISKA MUSEET
21300000014662	Skåne	Lund	Lund	LUND MARIA MAGLE 11	KANIKRESIDENSET
21300000014665	Skåne	Lund	Lund	LUND KATEDRALSKOLAN 8	KARL XII-HUSET
21300000014667	Skåne	Lund	Lund	LUND SANKT PETER 32	KJEDERQVISTSKA GÅRDEN
21300000014672	Skåne	Lund	Lund	LUND DÖBELN 8	KROGNOSHUSET
21300000014679	Skåne	Lund	Lund	LUND UNIVERSITETET 1	KUNGSHUSET, LUNDAGÅRDSHUSET
21300000014685	Skåne	Lund	Lund	LUND HYPHOFF 5	ANATOMISKA INSTITUTIONEN
21300000014686	Skåne	Lund	Lund	LUND GLÄDJEN 4	LILJEWALCHSKA HUSET
21300000014689	Skåne	Lund	Lund	LUND SANKT BOTULF 14	RÅDHUSET I LUND
21300000014693	Skåne	Lund	Lund	LUND SANKT PETER 39	BOSTADSHUS
21300000014697	Skåne	Lund	Lund	LUND ALTONA 2	SKÅNSKA HYPOTEKSFÖRENINGEN
21300000014710	Skåne	Lund	Lund	LUND FÄRGAREN 26	STÄKET
21300000014730	Skåne	Lund	Lund	LUND ABSALON 5	UNIVERSITETSBIBLIOTEKET, LUND
21300000014732	Skåne	Lund	Lund	LUND PARADIS 35	STALL
21300000014735	Skåne	Lund	Lund	LUND THOMANDER 32	BOSTADSHUS
21300000014740	Skåne	Lund	Lund	LUND DÖVSTUMSKOLAN 11	ÖSTERVÅNGSSKOLAN
21300000014744	Skåne	Lund	Lund	LUND PROFESSORN 10	WESTMANS VILLA
21300000015080	Skåne	Lund	Lund	LUND SVANELYCKAN 3	SVANELYCKAN
21300000015088	Skåne	Lund	Lund	LUND THOMANDER 1	THOMANDERSKA STUDENTHEMMET
21300000015123	Skåne	Lund	Lund	LUND UNIVERSITETET 1	THEOLOGICUM
21300000015124	Skåne	Lund	Lund	LUND UNIVERSITETET 1	PALAESTRA ET ODEUM
21300000015126	Skåne	Lund	Lund	LUND UNIVERSITETET 1	UNIVERSITETSHUSET
21300000015136	Skåne	Lund	Dalby	LUND DALBY 60:1	DALBY KUNGSGÅRD
21300000015186	Skåne	Lund	Lund	LUND GLÄDJEN 15	BOSTADSHUS MED BUTIK

2.2.6 Övrig information

Ramsarområden – Ramsarkonventionen är en internationell konvention för skydd av värdefulla våtmarker. Sverige har pekat ut ett antal internationellt värdefulla våtmarksområden, s.k. Ramsarområden, som landet har åtagit sig att bevara.

Det finns inga RAMSAR-områden inom Höje ås avrinningsområde.

2.3 Kulturmiljöprogram och inventeringar

2.3.1 Fornlämningar – Fornminnesregistret (FMIS)

Kartbilaga5A_Höjeå_FMIS_Skog&Historia

Totalt finns det 504 registrerade fornlämningar i fornminnesregistret som ligger inom Höje ås avrinningsområde och kustområde 91/92. i en bufferzon av 50 meter runt fastighetskartans vattenskikt.

Egen kommentar: Siffran är dock något missvisande eftersom Skånes slättlandskap är så hydrologiskt förändrat med diken, kulvertering etc. Buffertzonen täcker därför en större yta än vad som är representativt för de vattenanknutna kulturmiljöerna i området. En mer korrekt operation skulle vara att göra en buffert utifrån en historisk kartas vattenförekomst.

Nedan tabellen följer beskrivningar av ett urval lämningar som har en starkare anknytning till vatten än övriga. Det flesta fornlämningar i Höje ås avrinningsområde och kustområden är knutna till boplatser och agrara lämningar – vilket visar på vikten av jordbrukets betydelse i området. Det höga antalet forntida boplatser och liknande lämningar visar på en kontinuitet av bofasthet och att platsen beboddes för mycket längesedan. Gravhögar, gränsmarkeringar och befästa gårdar tyder på att Höje å har haft en roll som naturlig gräns relaterat till makt och rikedom – troligtvis i samband med kyrkan och stiftsstenen Lunds närhet samt det produktiva jordbruket i området.

FMIS lämningstyp	Summa alla	Punkt	Linje	Yta
Boplatser	59	1		58
Boplatksområde	4			4
Borg	1	1		
Bro	4	1		3
Brunn/källa	3	3		
Byggnad annan	3	3		
Byggnadsminne	3	3		
Bytomt/gårdstomt	35			35
Dammvall	3	1	2	
Flatmarksgrav	1	1		

Fornlämningsliknande lämning	1	1	
Fossil åker	4		4
Fyndplats	30	22	8
Fyndsamling	2	2	
Färdväg	8		8
Färdvägssystem	11		11
Grav- och boplatssområde	3		3
Gränsmärke	2	2	
Husgrund, förhistorisk tid/medeltid	1		1
Husgrund, historisk tid	5	5	
Hällristning	4	4	
Hägnad	53		53
Hägnadssystem	185		185
Hög	7	1	6
Kanal	2		2
Kvarn	1	1	
Kyrka/kapell	1		1
Källa med tradition	1	1	
Lägenhetsbebyggelse	24	1	23
Minnesmärke	10	10	
Naturföremål/-bildning med tradition	2	1	1
Område med fossil åkermark	1		1
Park-/trädgårdsanläggning	1	1	
Plats med tradition	2	2	
Ristning, medeltid/historisk tid	2	2	
Runristning	7	7	
Sammanförda lämningar	2		2
Stadslager	1		1
Stadsvall/stadsmur	1		1
Statligt byggnadsminne	3	3	
Stenindustri	2	2	
Stenkammargrav	2	1	1
Textilindustri	1	1	
Vallanläggning	1		1
Övrigt	5	1	4
TOTALT:	504		

Nedan listas endast ett urval lämningar med vattenanknytning som hämtats ur Riksantikvarieämbetets fornminnesregister, FMIS.

Källa med tradition (Flackarp 18:1) Skåne, Staffanstorp, Flackarp socken - Midsommar-källa. Tidigare var källan brädfodrad; vattnet var mycket klart och rent. Avrinningen varåt NNV. På 1920-talet brukade man varje midsommarafton samlas vid källan. Det hade då röjts runt källan, lövats runt densamma och iordningsställt en liten plan på intilliggande äng, där

dans kunde ske. Först drack man ur källan och åt medhavd förning. Sedan var där någon speleman som spelade upp till dans. Belägen: 6172560/381688 (SWEREF 99 TM) – Sydväst om kanten ligger en torrlagd, mycket liten och smal bäckfåra. Hagmark.

Plats med tradition (Böringe 197:1) Skåne, Svedala, Böringe socken - Strax norr om Nötesjön ligger den lilla sägenomspunna Lyngsjön. Här låg det en gång för länge sedan ett stort slott. Där regerade en mycket sträng fru, som var oresonligt hård och drev sitt folk med hugg och slag. Hon lät sitt folk arbeta var dag som söndag - därför kom också straffet över henne. En dag sjönk slottet rakt ned i jorden och den elaka frun följde med i djupet. Där slottet stått bildades en cirkelrund mycket djup sjö, som kallades Lyngsjön. Till denna sjö är också knuten en sägen som är förknippad med fru Gjörvell Faddersdotter Sparre som innehade Böringe kloster under 1500-talet sista årtionden. Hon hade hört talas om att Lyngsjön var bottenlös och ville undersöka hur det förhöll sig med den saken. En dag lät hon kalla en mängd underlydande till den lilla Lyngsjön för att ösa och pumpa upp vatten och så försöka tömma sjön. Under tiden satt hon själv i en stol på stranden för att se hur det skulle gå. Eftersom vattnet inte såg ut att minska manade hon på sitt arbetsfolk att öka sina ansträngningar. Då utbröt plötsligt en våldsam storm och en del av strandkanten, just där fru Gjörvell satt i sin stol, rämnade och började glida ner i sjön. Själv hann fru Gjörvell med knapp nöd rädda sig, men stolen som hon suttit på följde med ned i djupet. Efter den dagen lät hon Lyngsjön vara i fred. Belägen: 6152915/396760 (SWEREF 99 TM), vid Lyngsjön.

Plats med tradition. Skåne, Lund, Gödelöv socken (Genarp 90:1) - Bron över Höje å på vägen Genarp-Gödelöv. Det sades att det fanns en Bäckahäst borta vid åbron. Kom det pojkar (ungar) så högg han dem till sig så att de kunde komma upp på honom. Kröp de upp på ryggen på honom så sprang han ner i ån med dem. En annan tradition berättar: Borta vid Ola-Hans hade de en mycket märkvärdig häst. Den varken åt eller drack men den var likväl fet och grann. Så en dag skulle de köra till Lund med honom och när de kom vid åbron så hoppade hästen ner i ån och försvann. Men vagnen blev kvar på vägen som väl var. Det var Bäckahästen som hade varit hos Ola-Hans. Belägen: 6163558/399480 (SWEREF 99 TM).

Textilindustri. Skåne, Lund, Genarp socken (Genarp 399) - Linbasta, 10x7 m (N-S), med intill 3 meter höga väggar av kallmurad sten, ingrävd i västlig sluttning av kulle. Ingång i väst, ca 1 meter bred. I sydöstra hörnet möjligen rest av eldstad. I väst ansluter en utbyggnad (brytestuga?), ca 7x6 meter (N-S) och 0,1-0,2 meter hög. Belägen: 6160206/401108 (SWEREF 99 TM), sydvästlig sluttning av kulle. Skogsmark, lövskog vid Häckebergasjön.

Kallkälla. Skåne, Lund, Veberöd socken (Veberöd 155) – Stenskodd kallkälla i skogsmark, belägen: 6160784/404511 (SWEREF 99 TM).

Vallanläggning. Skåne, Lund, Dalby socken (Dalby 11:1) - Vall, ca 1650 meter lång, 1, 3-5 meter bred och 0,5-1,2 meter hög. Jordfyllning. Invid och utanför vallen löper en urgrävning, 2-5 meter bred och 0,3-1,0 meter djup. Vallen genombryts av en bäck som rinner i NÖ-SV-riktning, samt även stenlagd väg (N-S) i V delen. Vallen är genombruten på ytterligare 15-20 ställen, med 3-10 meter bred. Vallen omsluter ett ca 550x400 meter stort (NNV-SSV) område. Trollen i Romeleklint och Billebjer skall ha byggt vallen, där de låg på lur efter kristna. Trollen drevs från platsen vid byggandet av Dalby kyrka och klagade: "Dalby klockesång och Sjöstorps hongabong, ha gjort oss mycket förfång" - Ej levandetradition. Belägen: 6171138/395145 (SWEREF 99 TM), N-V-sluttning i lermark. Skogsmark (lövskog).

Kanal. Skåne, Lund, Genarp socken (Genarp 469) - Kanal, ca 550 m l, 1,5 - 2 meter bred och minst intill 1,5 meter djup. Sidorna kallmurade av 0,2 - 0,5 meter stora stenar. I västra delen är endast södersidan stenskodd. Kanalen är en del av Olstorpsån. Belägen i kanten mellan skog och åkermark, 6159309/401258 (SWEREF 99 TM). Den andra kanalen som finns inom Höje ås avrinningsområde är en del av den här kanalen.

Stenskodd kanal vid Genarp. Från Regionmuseet Kristianstad.

Brunn. Skåne, Lund, Genarp socken (Genarp 406) – Brunn, vattenreservoar, ca 5 x 3,5 meter (NÖ - SV) och 0,3 - 1 meter hög. Anläggningen består av en stengrund med tegelvalv, 2 meter bred och minst 2,5 meter djup. Vattenfylld. Har med träledning levererat vatten till Häckeberga slott. Belägen: 6161335/402510 (SWEREF 99 TM) i lärskog, sluttande moränmark.

Brunn vid Genarp. Från Regionmuseet Kristianstad.

Kallkälla. Skåne, Lund, Veberöd socken (Veberöd 180) – Kallkälla omgiven av en stenrad som rinner ut från en nordvästlig sluttning i moränmark. Belägen: 6163089/402985 (SWEREF 99 TM) i blandskog.

Borg. Skåne, Staffanstorp, Flackarp socken (Flackarp 38:1) - Befäst gård. I samband med ombyggnad av vägen Lomma -Lund observerades lämningar av en befäst gård på en ö i Höje å mellan Värpinge och Trolleberg. Belägen: 6174472/383371 (SWEREF 99 TM). Denna ligger intill en äldre vattenkvarn.

2.3.2 Skog & Historia inventeringen

I Höje ås avrinningsområde finns två objekt (se Kartbilaga5_Höjeå_FMIS_Skog&Historia) som ingår i Skog & Historia inventeringen. Objektet (Nr: 2516, ID: 7582 och Nr: 2524, ID: 7597) ingår i samma hägnadssystem (Skogsstyrelsen 2005).

2.3.2 Dammar

Enligt SMHIs dammregister finns det totalt 5 dammar och enligt FMIS 3 dammvallar inom Höje ås avrinningsområde. Dessa finns tillgängliga som GIS-skikt, se **Kartbilaga8A_Höjeå_Vatten_och_dammar**. Flera av dammarna ligger i anslutning till en kvarn; Esarps kvarn, Alberta kvarn och Hornheddinge kvarn. Dammen längst österut kallas för mölledammen och ingår sannolikt i en kvarnmiljö. Den femte dammen reglerar vattenflödet till ett kraftverk vid Häckeberga gods.

Skåne, Lund, Genarp: Dammvall från medeltid – nyare tid. Konstruerad av jord och sten, ca 30 meter lång (NNV - SSÖ), 1 meter bred och 0,7 meter hög. I norra delen är en 1 meter bred öppning med rester av dammlucka i trä. I söder finns en vattenränna av betong som är 5 meter lång och 1,2 meter bred. Belägen: 6160048/399717 (SWEREF 99 TM), i Häckeberga-Skoggårds naturreservat - vattendrag och sänka mellan moränhöjder. Skogsmark, lövskog. (FMIS).

Skåne, Lund, Gödelöv: välbevarad dammvall norr om Häckeberga, ca 140 meter lång (N - S), 1 - 2 meter bred och intill 1 meter hög. Övergår i norra delen till stenmur. Sannolikt dämme till översilning. Belägen: 6164275/401987 (SWEREF 99 TM), flack dalgång - öppenmark och skogsmark med blandskog. (FMIS).

Skåne, Lund, Gödelöv: Dammvall eller äldre överfart norr om Häckeberga, - 6 meter lång, 3 meter bred och intill 1 meter hög bestående av 0,1 - 0,5 meter stora stenar. Belägen: 6162911/400887 (SWEREF 99 TM), svagt sluttande moränmark, vattendrag. Betesmark med lövträd. (FMIS).

Dämme vid Härkeberga kraftverk. Foto Jakob Marktorp 2013.

2.3.4 Broar

Kartbilaga5A_Höjeå_FMIS_Skog&Historia

Ingen av broarna i Höje ås avrinningsområde är utpekad som nationellt bevarandevärd enligt Vägverket (2005). I Länsstyrelsen Skånes GIS-skikt över broar finns 2 stycken inom Höje ås HARO, i kustområde 90/91 eller 91/92. I FMIS finns det 4 broar registrerade i Höje ås HARO, kustområde 90/91 eller 91/92, där den ena är samma som en av de som finns i Länsstyrelsens eget skikt. Totalt finns det 5 registrerade broar inom Höje ås HARO, kustområde 90/91 eller 91/92. Dessa finns digitaliserade i kartbilagan.

Skåne, Staffanstorps, Bjällerups: Balkbro i betong, uppförd år 1920.

Skåne, Lund, Gödelövs socken (Gödelöv 19:1): Stenbro från medeltid – nyare tid. Brobanedelen gruslagd, kantad av stenstolpar med navplank och järnräcke med navplank. Gamla vägsträckningen Genarp-Gödelöv. Belägen 6164260/399548 (SWEREF 99 TM).

Skåne, Lund, Knästors socken (Knästorp 5:1): Byggt 1926 (Riksantikvarieämbetet 1977:77). Asfalterad brobanedel som begränsas av mur av kvadersten. Belägen: 6172169/385870 (SWEREF 99 TM) i en dalsänka i lermark längs vägen mellan Lund-Malmö.

Skåne, Lund, Genarps socken (Genarp 34:1) – Bro mellan Härkebergasjön och ängarna: Valvbro från medeltid – nyare tid byggt av otuktade och tuktade gråstenar i ett valv. Räcke

av järn. Väster om bron finns en fördämning. Belägen: 6160042/399758 (SWEREF 99 TM), i skogsmark. Bron är trafikerad.

Skåne, Lund, Genarp socken (Genarp 92:1) – Bro över Olstorpsån: Valvbro från medeltid – nyare tid. Byggt av tuktade gråstenar i ett valv. Räck av järn. Valvet har i sen tid blivit förstärkt genom cementgjutning. Åns kanter är stensatta åt såväl väster som öster. Bron är trafikerad. Status ändrad från fast fornlämning till övrig kulturhistorisk lämning i samband med granskning av Skog & historia-projektet 2011. Belägen: 6159354/401210 (SWEREF 99 TM), i skogsmark (lövskog) gränsande till åkermark.

För mer läsning om respektive bro: Juhlin, Jimmy (red.). 1998. *Skånska broar. Kulturhistoriskt värdefulla broar längs det statliga vägnätet*. Riksantikvarieämbetet. 1977. *Broarna i Malmöhus län. En inventering 1976:77*.

2.3.5 Såg/Kvarnar och möllor

I Skåne finns ingen kvarn och såginventering. Det finns därför inte heller något GIS-skikt endast för kvarnar och sågar. Det finns kvarnar som inte är registrerade i FMIS – varför kvarnlämningar särskilt skall beaktas. Den enda kvarn som finns registrerad i FMIS i Höje ås HARO är utmarkerad i **Kartbilaga5A_Höjeå_FMIS_Skog&Historia**.

Självklart finns det kvarnar i Höje ås HARO och i kustområden 90/91 och 91/92. Kvarnarna Esarps kvarn och Alberta kvarn är en viktig del i uttrycket för kulturmiljövårdens riksintresse **(M:93) Esarp, Esarp socken**. I svenskt dammregister går likaså att hitta uppgifter om kvarnar. Exempelvis Kornheddinge kvarn.

Det finns 6 möllor inom Höje ås avrinningsområde, varav 5 är vindmöllor. Dessa finns beskrivna nedan samt återges i **Kartbilaga7A_Höjeå_Kulturmiljöer**. Vindmöllorna har dock ingen direkt vattenanknytning.

Mer litteratur kring de skånska möllorna finns att läsa: Johansson, Carita (2003) *Skånska möllor*. Skånska vattenkvarnar och vädermöllor: *Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1980*. Claus Granath (2013) *Samarbete kan ge luft under vingarna* i Sydsvenska Dagbladet 30 april 2013, Lunddelen sidan C8. Winning Jacob (1940) *Svenska kvarnar*.

Skåne, Lund, Lund socken (Lund 141:1) – Vattenmölla: Uppgift om platsen för vattenmøllan har lämnats av arrendator Nils Larsson, Värpinge 11. Några spår av møllan finns ej. Där emot finns en cementerad ränna över vägen Värpinge-Lomma. Belägen: 6174553/383335 (SWEREF 99 TM), söder om tidigare grävd, nu grävd, nu igenfylld, sidoränna till Höje å.

Skåne, Lomma – Flädie kvarn/mølla (44): Möllan i Flädie är idag den enda kvarvarande vindmøllan i Lomma kommun. Tidigare har här funnits sju vindmöllor. Möllan uppfördes 1848 och byggdes med tegelfot i två våningar. Under 1950-talet började den drivas med elektricitet men 1972 avvecklades verksamheten. Motiv för bevarande: Flädie speglar ett samhälles olika skeden i utvecklingen som kyrkby, bondby, stationssamhälle och centralort i en rik odlingsbygd. Möllan är ett tydligt exempel på de skånska möllornas senare utvecklingskede.

Skåne, Flackarp/Hjärup – Flackarps mölla (85): Flackarps mölla är en holländare som ligger i östra delen av Flackarp, vid gränsen till Lunds kommun. Den uppfördes 1868 och var i drift fram till 1950. Den ligger i nära anslutning till gravplatsen på Sankt Lars sjukhus på andra sidan av kommungränsen. Flackarps mölla ägs sedan 1959 av den 1956 i Lund bildade Föreningen Skånska Möllor. Möllans vingar ersattes med nya i april 2013.

Skåne, Staffanstorp – Brågarps mölla (84): Uppförd på 1850-talet. Möllan som ursprungligen tillhörde gården Borggård 1 i Brågarps by har efter ombyggnad utnyttjats som tjänstemannamäss och samlingslokal, bl. a. installerades en mathiss mellan möllans tre våningar och på bottenvåningen ska det ha funnit en modelljärnväg som transporterade maten mellan borden. Möllan som har en sockel av tegel samt huv av kopparplåt saknar såväl axel som verk och vingar. Brågarps mölla som sannolikt är placerad på en gravhög. Möllan från 1850-talet är av holländartyp, dvs enbart den översta delen av kvarnhuset var vridbar.

Skåne, Dalby – Dalby kvarn/mölla (46): Uppförd år 1854 av holländsk typ. Se mer: *Karl L:son Bergkvist, Ur: Dalby i gamla tider, uppteckningar*, 1999.

Skåne, Lund, Bonderup – Bonderups mölla (45): Bonderups mölla byggdes 1845-46 av rusthållaren och kyrkovärden Jeppa Åkesson (f. 1810) på Bonderup nr 6, dvs den gård som än idag är belägen omedelbart väster om kyrkan. Möllan uppfördes som s k ”holländsk väderkvarn” och placerades på en av de högst belägna platserna inom fastigheten.

Kvarnhjul norr om Häckebergasjön. Foto Jakob Marktorp 2013.

2.3.6 Diknings- och markavvattningsföretag

Kartbilaga6A_Höjeå_DikningsochMarkavvattningsföretag

I Höje ås avrinningsområde är större delen av området påverkat av utdikning och sjösänkning. De historiska våtmarkerna som finns utmarkerade i kartan är likväl starkt påverkade av utdikning. Kartan visar var diknings-/markavvattningsföretag genomförts i form av linjer och båtnadsområ-

den. Ett båtadsområde i ett dikningsföretag är det område som fick sådan nytta av de förändrade vattenförhållandena att värdet ökade, t.ex. genom att marken kunde förvandlas från fuktäng till åker och från sjöbotten eller kärr till betesmark. Sänkta sjöar omfattas med största sannolikhet av dikningsskikten.

Höje å täckdikades bl.a. år 1921 och 1939 (Söderbygdens Vattendomstol 1921; Lantbruksstyrelsen 1941). Vattendraget har i samband med torrläggning av marker grävts om ett flertal gånger. Få län i landet är så kraftigt påverkade av markanvändning som Skåne. Det skånska vattenlandskapet har under de senaste 150 åren genomgått en kraftfull förändring. De flesta våtmarkerna har dikats ut, flertalet sjöar har sänkts och de flesta vattendrag är i varierande grad rätade, dikade eller kulverterade. Nästan alla vattensystem i länet är i dag berörda av dikning och antalet dikningsföretag i länet uppgår till omkring 5000. (Strategi för skydd och restaurering av sötvattensmiljöer i Skåne län, Länsstyrelsen 2009) På Länsstyrelsen finns akter från uppskattningsvis 4000 dikningsföretag och på lantmäteriet runt 1000. Arbetet med att digitalisera Skånes dikningsföretag pågick i projektform fram till årsskiftet 2011-2012 och finns numera som tillgängligt GIS-skikt.

De yngre akterna, dvs. angående dikningsföretag från perioden efter 1925 och framåt finns på Länsstyrelsen. Arbetet med dessa har prioriterats och kommer med största sannolikhet att kunna avslutas inom ramen för projektet. Akterna för äldre dikningsföretag, bildade innan 1925, återfinns på lantmäteriet. De flesta upprättade från mitten av 1800-talet och framåt. Den äldsta hittills registrerade akten är från 1818 i Östra Karup. Observera att äldre och yngre dikningsföretag kan överlappa varandra¹. I samband med åtgärdsarbeten är det därför viktigt att åldersbestämma diken.

Egen kommentar: Digitaliserade dikningsföretag finns tillgängligt för allmänheten på Länsstyrelsen Skånes hemsida. Kartor mm över dikningsföretag i Höje å finns på Höje å vattenrådets hemsida.

2.3.7 Mejerier

Kartbilaga7A_Höjeå_Kulturmiljöer

I kartbilagan återges de möllor och mejerier som finns inom Höje ås avrinningssystem. Läs mer om mejeribyggnader i Skåne, Henrik Borg, Regionmuseet Kristianstad (2006) *Mejeribyggnader i Skåne*. Totalt finns 9 mejeribyggnader inom Höje ås avrinningsområde.

Egen kommentar: Om mejerierna hade något direkt behov av vatten i sin produktion är oklart men troligtvis behövdes nära tillgång till vatten och is för kylning av mejeriprodukterna. Äldre mejeribyggnader som ibland ligger vid vatten är sannolikt belägna där p.g.a. gården eller byns läge.

Skåne, Lomma - Flädie andelsmejeri (68): Uppförd år 1894 och nedlagd år 1944. Slät gråputsad sockel, gul tegelfasad med röd dekor, gjutjärnsfönster med tvåluftsträ från 1990-tal. Sadeltak med rött enkupigt tegel.

¹ Dikningsgruppen Länsstyrelsen Skåne, muntligen 2012.

Skåne, Lomma - Alnarps mejeri (65): Uppförd år 1873. Sockeln är slätputsad med list, gul Kanikfasad med vita trä och tvåluftssekundära fönster. Rött sadeltak av tegel. Frontespis med mittrisalit och torntak.

Skåne, Lomma - Alnarps mejeri 2 (66): Uppförd år 1893 och nedlagd år 1937. Sockeln är grå slätputsad med slätputsad gul fasad – tidigare gult tegel. Sekundära träfönster med flackt valmat sadeltak.

Skåne, Lomma - Alnarps mejeri 3 (67): Uppförd år 1937 och nedlagt år 1967. Sockeln är slätputsad grå med röd tegelfasad. Tvålufts röda träfönster och sadeltak. Tidigare fanns en lastkaj längs långsidan.

Skåne, Burlöv - Hvilans mejeri Åkarp (64): Uppförd år 1883 och nedlagd på 1960-talet. Fasad av tegel med gavlar och norra långsida av puts. Södra långsidan med äldre träfönster och gavelrösten och sekundära träfönster på bottenvåning. Sadeltak av svart papp på trekanslist. Förändrad planlösning.

Skåne, Lund - Lunds mejeri (63): Uppförd år 1896 och nedlagd år 1968. En delvis bevarad lastkaj. Sockel av puts, fasad av rött tegel, blå träfönster och sadeltak av plåt. Q-detaljplanerad.

Skåne, Lund - Dalby mejeri (62): Uppförd ca år 1910 och nedlagd på 1960-talet. Sockel av grå slätputs med fasad av rött tegel i kryssförband. Sekundära gröna träfönster och tak av grått sadeltak av eternit.

Skåne, Lund - Genarp mejeri (60): Uppförd år 1900 och nedlagd på 1960-tal. Gråputsad sockel med fasad av gult tegel och röd dekor. Sadeltak med röd trapetskorrugerad plåt. Främst sekundära träfönster och ett fåtal gjutjärnsfönster.

Skåne, Lund - Genarp mejeri-bostadshus (61): Uppförd år 1900. Fasad av gult tegel med röd tegeldekor. Röda enlufts-träfönster och sadeltak av röd plåt.

2.3.8 Godsmiljöer

De skånska slotten och herresätena är utpekade som särskilda ansvarsmiljöer och unika kulturmiljöer. Godsmiljöerna är även viktiga uttryck för de områden som är av riksintresse för kulturmiljövården. Höje ås HARO och kustområdena 90/91 och 91/92 berörs av fyra godsområden; där Björnstorp och Häckeberga slott ligger inom Höje ås HARO medan Alnarp ligger inom kustområde 90/91. Borgeby slott angränsar till kustområde 91/92 och är av stor betydelse för kulturlandskapet inom avrinningsområdet. Höje å har troligtvis varit en strategiskt lämplig plats i historisk tid samt som transportled i ett framväxande godslandskap. Omgivningarna vid Höje å har under mycket lång tid präglats av godslandskapets framväxt. Flera av godsen har anlagts vid vatten och aktiviteter kring godsen kan därför ha direkt vattenanknytning.

Alnarps slott, Lomma kommun:

I hjärtat av Alnarpsparken ligger slottet, vars nutida byggnader uppfördes för Alnarps lantbruksinstitut 1862 då en agronomutbildning startade. Slottet hyste lektionssalar, laboratorier,

lärar- och studentbostäder med mera. Idag finns Alnarps centrala funktioner på plats i slottet, t ex Förvaltningsavdelningen och Utbildningsenheten och fortfarande bedrivs undervisning i lektionssalarna (Regionmuseet Kristianstad, *Alnarps slott – antikvarisk kontroll* 2005). Det första skriftliga belägget för Alnarp härrör från år 1145, med benämningen Alnedorp (Skånsk Ortnamnsdatabas).

Borgeby slott, Lomma kommun:

Det sägs att Harald Blåtand anlade sin trelleborg på platsen ca år 980. Det första skriftliga belägget härrör från år 1120, med benämningen Burgaby (Skånsk Ortnamnsdatabas). Huvudbyggnaden i tegel torde ursprungligen ha uppförts runt mitten av 1500-talet och är sammanbyggd med rester av en omfattande senmedeltida borganläggning i sten och tegel. Porthuset har 1500-talskaraktär, men innehåller delar från 1400-talet, och byggnaden väster där om, som varit borgens kapell, har uppförts direkt efter det att borgen bränts 1452 (Sven Rosborn 2013).

Björnstorps slott, Gödeslöv, Lunds kommun:

Uppfört år 1752 i romantisk rokokostil på sluttningen av Romeleklint (Nordisk Familjebok – Häckeberga, 1905). Första skriftliga belägg för slottet härrör från år 1314, med benämningen Byornsthorp (Skånsk ortnamnsdatabas).

Häckeberga slott, Genarp, Lunds kommun:

En storartad slottsbyggnad i fransk renässansstil uppfört år 1873-1875 av friherre Tönnes Wrangel von Brehmer, efter ritning av Helgo Zettervall. Slottet är beläget på en holme i den skogomkransade Häckebergasjön, som genomflytes av Höje å. Första skriftliga belägg härrör från år 1366, med benämningen Heckebergh (Skånsk ortnamnsdatabas). Ett tegelbruk, flera kvarnar, en såg samt stora arealer skog hörde tidigare till godset. Höje ås roll som kulturvattendrag har troligtvis nyttjats i samband med att virke transporterats till sågen. Före dagens slottsbyggnad uppfördes det på platsen år 1530 en borg, försedd med två starka hörntorn, ringmur och vindbrygga. Denna brändes upp år 1678 under danska kriget men återställdes till viss del och stod till 1800-talet (Nordisk Familjebok – Häckeberga, 1910). År 2006 inrättade Mackmyra Svensk Whisky ett whiskylager vid Häckeberga slott.

Häckeberga slott vid Häckebergasjön. Foto Jakob Marktorp 2013.

2.4 Särskilda ansvarsmiljöer och unika/sällsynta limniska kulturmiljöer

Med hänvisning till rapporten "Förstudie. Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt" (Dedering 2011, Länsstyrelsen Kalmar län), kap 5.3. Bland de särskilda ansvarsmiljöer som listats för kulturmiljövärden ur ett vattendistriktsperspektiv och som berör Höje ås avrinningsområde är:

- De skånska slotten och herresätena

Präglar vattenlandskapet bland annat genom parker och belägenhet vid sjöar. Exempel från Höje ås avrinningsområde är Alnarps slott, Björnstorps slott och Härkeberga slott.

- Västskåne med mångsidig industri – en av Sveriges industriregioner

I Studier till kulturmiljöprogram för Sverige – Industrimiljöer på landsbygden (RAÄ 1995, Vikström) presenteras 18 industriella kärnområden, varav detta berör Södra Östersjöns vattendistrikt. Regionen innehåller ett stort antal branscher och det är särskilt branscher inom livsmedelsindustrin som har anknytning till vattnet, se även nedan angående skånska sockerbruken.

- Sockerbruken i Skåne

Sedan tidigt 1800-tal har betesocker framställts i Skåne. Sockerindustrin är kanske den näringsgren som haft störst inverkan på landskapet. Byggnaderna är stora och anläggningarna omfattande samt ligger i anslutning till vatten. Se: Sockrets Katedraler, RAÄ samt Den skånska livsmedelsindustrin, Henrik Borg. Sockerindustrins expansion i Skåne är starkt förknippad med järnvägsnätets tillväxt. Fram till 1940-talet var järnvägstransporten den vanligaste metoden då betlasterna skulle till bruken och råsockret till raffinaderierna. De flesta sockerbruken anlades därför i anslutning till befintliga järnvägar.

Höje ås HARO berörs av detta då exempelvis Sockerbruket i Örtofta ligger strax norr om avrinningsområdet och Arlöv sockerbruk söder om. Staffanstorps sockerbruk har likaså varit viktig vid framväxten av dagens fullåkerspräglade landskap i Höje ås avrinningsområde. Staffanstorps sockerbruk anlades av Lunds Sockerfabriks AB på fastigheten Borggård 1 som ett av de första råsockerbruken. Vid denna tid fanns i Skåne endast två råsockerfabriker, Arlöv och Säbyholm, och dessa var anslutna till raffinaderier. Staffanstorp representerade en ny företagstyp - ett fristående råsockerbruk bildat i samverkan med såväl jordbrukare som raffinadörer. Dessa hade inga egna omfattande betodlingar eller produktion avsedd för den öppna marknaden. Se mer: Staffanstorps kommun *Sockerbruket i Staffanstorp 1885-1963*.

2.4.1 Utpekade kulturmiljöer i det regionala kulturmiljöprogramet

Kartbilaga 7A_Höjeå_Kulturmiljöer

I kartbilagan visas de kulturmiljöer som har pekats ut som särskilt värdefulla i det regionala kulturmiljöprogrammet och som ligger inom Höje ås HARO eller i kustområdena 90/91 och 91/92.

Egen kommentar: Flera av de utpekade kulturmiljöerna har en tämligen stor utbredning och berör flera avrinningsområden. Landskapet inom Höje ås avrinningsområde har tydligt formats av faktorer både inom och utanför avrinningsområdet. Därmed utgör vattendraget en viktig del i en för Skåne och Sverige viktig historisk kontext.

Borgeby-Löddeköpinge-Hög Stävie (44):

Motiv för bevarande: Fornlämningsbeståndet och det rika utgrävningsmaterialet illustrerar Lödde ås centrala roll i landskapet allt sedan stenålder. Strandängarna visar en landskapstyp som var vanlig i Skåne under äldre tid. Fornlämningarna illustrerar Lödde ås centrala roll i landskapet allt sedan stenålder. Lödde å har ett slingrande lopp mellan Kävlinge och Löddeköpinge. Ån skär ned i en relativt trång dalgång i den östra delen. I väster vidgar dalgången sig. Periodvis översvämmas här de flacka strandängarna. Inslaget av betesmark kring ådalen är stort. Borgeby är en av de få medeltidsborgarna som inte förändrats genom senare seklers ombyggnader. Ekonomilängorna från 1700-talet har i princip behållit sitt ursprungliga utseende. Det av storgodsdrift präglade landskapet med fornlämningar, kyrkomiljö och bebyggelse är av stor betydelse.

Flädie (185):

Motiv för bevarande: Flädie speglar ett samhälles olika skeden i utvecklingen som kyrkby, bondby, stationssamhälle och centralort i en rik odlingsbygd. Möllan är ett tydligt exempel på de skånska möllornas senare utvecklingsskede. Möllan i Flädie är idag den enda kvarvarande vindmöllan i Lomma kommun. Tidigare har här funnits sju vindmøllor. Möllan uppfördes 1848 och byggdes med tegelfot i två våningar. Under 1950-talet började den drivas med elektricitet men 1972 avvecklades verksamheten.

Fjelie-Laxmans Åkarp (186):

Motiv för bevarande: Fornlämningarna, det odlade landskapet och kyrkbyn illustrerar en agrart präglad utveckling från yngre stenålder och bronsålder till modern tid genom välbevarade ägomönster, vägsträckningar och alléer. Kyrka, prästgård och skolkhus är viktiga delar i ett sockencentrum. Järnvägsanläggningarna är ett viktigt dokument över järnvägens betydelse för turism och jordbruksnäring.

Landskapet söder om Lackalänga (318):

Motiv för bevarande: Miljön är representativ för den landskapstyp som var attraktiv för de förhistoriska åkerbrukskulturerna. Stordrift och jordbruksreformer inverkan på landskapet exemplifieras med stora samlade åkermarker, rätvinkliga vägsträckningar, trädrader och alléer.

Gullåkra (142):

Motiv för bevarande: Gårdarna i Gullåkra by ligger på ursprunglig plats. Den väl sammanhållna bykärnan, de äldre byggnaderna och den öppna åkermarken samt mossen är viktiga komponenter i kulturlandskapet. Byns gamla vattenplats, vanningen, är bevarad. Vid Gullåkra nummer 1 drevs under förra delen av 1800-talet en hälsobrunnsrörelse. Brunnsinrättningen omfattade såväl brunnshus med badavdelning som park med promenadstigar. Av detta kvarstår idag endast delar av parken.

Knästorp (143):

Motiv för bevarande: Miljön är illustrativ för den skånska slättbygdens små kyrkbyar, vars äldre bystruktur med tätliggande gårdar och hus är väl bibehållen. Av betydelse för landskapsbilden är den dominerande kyrkan med sitt kraftiga västtorn. Knästorps kvarn är idag en modern anläggning men föregick av både vädermølla på 1800-talet och elektriska kvarnar från 1930-talet. Trakten kring Höje å karakteriseras av ett öppet åkerbrukslandskap. Den flacka dalgången vid ån upptas av betesmarker med ett rikt pilbestånd, typiskt för den skånska slättbygden.

Esarp-Alberta-Sånahusen (144):

Motiv för bevarande: Området ligger i ett landskap där åkerbruk och boskapsskötsel alltid varit den dominerande näringen. Den forna sociala skiktningen i landsbygden kan spåras i bebyggelsen, då såväl sätesgårdar som bondby och hantverksby finns representerad.

Böringe-Lindholmen (165):

Motiv för bevarande: Området utgör ett kulturlandskap med månghundraårig bebyggelsekontinuitet samt rymmer inom en snävt avgränsad region ett synnerligen intressant komplex av flera perioders borganläggningar och deras senare utveckling till gods och mindre herrgårdar. 1700-talets förändring av den medeltida sockenstrukturen kan direkt avläsas genom kyrkobyggnaderna. Böringe stationssamhälle och tegelbruk har en tydlig koppling till godsmiljön och visar på godsets stora påverkan. Bydegården är ett typexempel på landsbygdens folkrörelselokaler.

Tottarp (166):

Motiv för bevarande: Tottarp illustrerar en bymiljö som till sin struktur föga påverkats av skiftets gårdsutflyttning. De äldre byggnaderna, deras placering i bykärnan och de öppna markerna kring byn är av betydelse för miljön. Genom sina trappstegsgavlar framstår kyrkan som typiskt skånsk och utgör en karakteristisk accent i det omgivande landskapet.

Bomhög-Hjärup-Uppåkra (167):

Motiv för bevarande: Området utgör en rest av det nu till stadslandskap exploaterade jordbruksområdet. De öppna åkermarkerna och gamla landsvägsallén, liksom andra alléer och trädridåer, är av betydelse för helheten tillsammans med bymiljöerna. Gravhögen Bomhög är ett viktigt inslag i odlingslandskapet och tyder på att området varit en del av en forntida centralbygd. Uppåkra station och de få bostäderna intill är tidstypiska för tiden kring 1900.

Hardeberga-Arendala-Dalby-Skrylle-Hällestad (168):

Motiv för bevarande: Området speglar en utveckling av kulturlandskapet från förhistorisk tid över medeltid till nutid. Av betydelse är fornlämningarna, stenbrotten, den öppna jordbruksmarken, fäladsmarken, den glest liggande bebyggelsen samt alléerna och trädraderna. Dalby hage har förutom sitt intresse ur naturmiljösynpunkt även ett markhistoriskt intresse. Hardeberga by bevarar delvis en äldre bybild med kyrka, prästgård och skola liggande i nära anslutning till varandra. Skifteslandskapet i Sjöstorp och storgodsdriften vid Arendala visar 1800-talets odlingslandskap. Dalby bevarar karaktären av äldre tids centralort. Ett speciellt intresse är knutet till kungsgården och Heligkorskyrkan, vilken är den äldsta bevarade stenkyrkan i Norden.

Av betydelse för miljön är dessutom det äldre byggnadsbeståndet, bebyggelsestrukturen och kvarnen. Området kring järnvägsstationen visar exempel på stationssamhällen med tegelarkitekturen och industrierna. Skrylleområdet är ett viktigt fritids- och rekreationsområde och omfattar ett omväxlande landskap med skogs-, betes- och fäladsmarker. Torna Hällestad belyser den skånska bymiljön sådan den kom att gestaltas efter skiftet under 1800-talets förra hälft. Det äldre slingrande gatumönstret, byggnadernas placering i nära anslutning till gatuummet samt kyrkan, med dess dominerande läge utgör viktiga komponenter i bymiljön.

Romeleåsen-Lyngby-Genarp-Häckeberga (169):

Motiv för bevarande: Romeleåsen speglar till stora delar ett utifrån godsens präglad bebyggelsemönster och landskap. Viktiga komponenter i landskapsbilden är såväl de stora brukningsenheterna i väster och söder som de småskaliga i öster med lövskog, åker och betesmark. De välbevarade fäladsmarkerna är genom sin bibehållna karaktär särskilt intressanta. Därtill utgör vägsystemet, alléerna, stengårdsgårdarna, pileraderna och den äldre bebyggelsen viktiga delar i helheten. Skåneleden med sina utflyktspunkter i området är ett exempel på naturnära rekreations- och fritidsmiljö.

Dalby stenbrott (173):

Motiv för bevarande: Dalby stenbrott är en äldre industrimiljö som var viktig för det från slutet av 1800-talet expansiva järnvägsbyggandet.

Bonderup-Lunnarp (174):

Motiv för bevarande: Området uppvisar två bymiljöer med väl bibehållen äldre karaktär. Viktiga komponenter är markslag, ägogränser, vägsystem och den äldre bebyggelsen. Kvarnen är kännetecknande för den spannmålsproducerande slättbygden.

Burlövs kyrkby (182):

Motiv för bevarande: Burlövs kyrkby är representativ för de gamla skånska byarna där kyrka, prästgård och skola ligger i nära anslutning till varandra i byns centrum. Bebyggelsen ligger delvis kvar på äldre tomtplatser och visar på platskontinuitet. Byadammen bidrar till förståelse av landskapet och minner om den kreaturshantering som nu icke längre är.

Lund (183):

Motiv för bevarande: Lunds stadsplan och bebyggelse åskådliggör en kontinuerlig utveckling från den tidiga medeltidens ärkebiskopsstad till modern universitets-, lasarets-, handels- och industristad. Av betydelse för stadsmiljön är såväl stadsplanen med gatunät, fastighetsindelning, torgplatser, parker och planteringar som domkyrkan, Allhelgonakyrkan, universitetsbyggnaderna och det mångskiftande byggnadsbeståndet. I staden finns flera bostadsområden med bevarade helheter samt exempel på god arkitektur från 1950-1970-tal.

Trelleborg-Värpinge (184):

Motiv för bevarande: Trolleberg är ett typiskt exempel på 1700-talsherrgård. Förutom slottsanläggningen och de vidsträckta åkerfälten är även betesmarkerna och gravhögen viktiga inslag i kulturlandskapet. Höje å, som utgör gräns mellan Staffanstorp, Lomma och Lunds kommuner, flyter genom en öppen odlingsbygd dominerad av Trollebergs gård. Området brukades redan under förhistorisk tid, vilket en bronsåldersgravhöj i i västra delen av området visar på. Dalgången kring Höje å är bred och flack, väl lämpad för betesdrift, vilket gett landskapspartiet dess nuvarande karaktär.

Arlöv (229):

Motiv för bevarande: Arlöv visar samhället utveckling från sockerbrukets etablering med förskjutning av centrum till området kring stationen till etableringen av köpcentrum senare under 1900-talet. Flertalet välbevarade byggnader och områden från olika tidsepoker visar på detta. Arlöv är ett tydligt exempel på en industris, Svenska Sockerfabriks AB, inverkan på ett samhälle. Enstaka byggnader som Medborgarhuset, Sockerbrukets hörsal och Kalinan har betydande värde.

Arlövsgården-Kronetorps mölla (230):

Motiv för bevarande: Området utgör ett odlingslandskap som brukats redan under förhistorisk tid. Av grundläggande betydelse för landskapet är de fria zonerna med öppen odlingsmark. Friliggande gårdar bildar tillsammans med vägsystem och alléer viktiga delar i landskapet. Tillsammans med den före detta mjölnarbostaden bildar Kronetorps mölla mot bakgrund av den omkringsliggande öppna odlingsbygden en väl bibehållen kvarnmiljö, karakteristisk för det spannmålsproducerande landskapet. Kronetorps mölla är en så kallad holländarekvarn från 1841. I möllans stensockel ligger det första loftet, det så kallade magasinet med siktar och rensmaskiner. Däröver reser sig den pappklädda träkonstruktionen med broloft, kvarnloft, hissloft och kvarnhätta. Till kvarnen hör mjölnarbostaden i delvis putsad gråsten, byggd 1842. Anläggningen är idag museum.

Stångby-Bästra Hoby-Krutmöllan (303):

Motiv för bevarande: Området beskriver en utveckling av kulturlandskapet från förhistorisk tid till nutid. Viktiga komponenter i landskapsbilden är den pilkantade kyrkstigen till Stångby och fornlämningarna. Stångby är ett exempel på stationssamhälle från tiden kring sekelskiftet 1900. Krutmöllan har industrihistoriskt intresse. Av betydelse för områdets karaktär är landskapets öppenhet samt den till kyrkbyarna koncentrerade äldre bebyggelsen. Kävlingeåns vatten utnyttjades under lång tid för driften av kvarnar och industrier. Krutmöllan nordost om Västra Hoby har gammal tradition. Här tillverkades, som namnet anger, krut under 1600-talet. Senare omvandlades Krutmöllan till ordinär mjölkvarn. Anläggningen består idag av tre stora kvarnbyggnader i korsvirke och tegel med både kvarnstenar och vals-kvarnar. I nära anslutning till dessa finns bostadshus, magasin och ekonomilängor. Byggnaderna härrör till övervägande del från decennierna kring 1800-talets mitt. Stenvalvsbron, som leder över Kävlingeån, är byggd på 1830-talet.

Egen kommentar: intressant kulturhistorisk miljö med vattenanknytning

Alnarp (313):

Motiv för bevarande: Den öppna odlingsbygden med fornlämningar, trädrader, alléer och vägsystem är viktig att bevara. Alnarps hela bebyggelsemiljö är ett mycket intressant exempel på 1800-talets institutionsarkitektur och parken har stort hortikulturellt värde. De gamla gränsvallarna norr och väster om huvudgården är intakta. Alnarp utgjorde i äldre tid kungsgård, belagd under medeltiden. Vid mitten av 1800-talet beslöts att förlägga ett lantbruksuniversitet till Alnarp. En stor del av Alnarps nuvarande byggnadsbestånd tillkom under 1800-talets senare hälft. År 1963 införlivades Alnarps lantbruksmejeri och trädgårdsinstitut i Lantbrukshögskolan och sedan 1977 ingår Alnarp i Sveriges lantbruksuniversitet. Det äldre byggnadsbeståndet blev otillräckligt när Alnarp expanderade på 1960- och 1970-talet och nya institutionsbyggnader och växthus uppfördes norr om Alnarps park i riktning mot Lomma.

Lomma (314):

Motiv för bevarande: Lomma är ett tydligt exempel på samhällsutveckling från medeltid till idag där de tre olika centrumbildningarna, kyrkbyn, stationssamhället och 1960-talets centrumhus finns bevarade. Äldre gårdar, arbetarbostäder, egnahemsområden och senare grupp-husbebyggelse är alla viktiga och välbevarade delar i bostadsutvecklingen på orten. Kopplingen till industri, framför allt tegelbruk, är viktiga att bevara. Folkets hus och park utgör bra exempel på folkrörelsens byggnader. Andra viktiga byggnader är transformatorstationen Kraften samt nyckelbyggnader med centrala och allmänna funktioner.

Lomma ligger vid mynningen av Höje å, vilket troligen var en gynnsam plats under vikingatid eller tidig medeltid med möjlighet till jakt, fiske och transporter.

Egen kommentar: intressant att ta reda på om transformatorstationen har vattenanknytning.

Bjersunds tegelbruk (315):

Motiv för bevarande: Anläggningen ger en bra bild av hur ett tegelbruk från denna tid fungerade. Den periodiska valvugnen har ett stort värde då bara ett fåtal av dessa finns bevarade. Söder om Bjärreds tätort ligger före detta Bjersunds tegelbruk från mitten av 1800-talet.

2.4.2 Kulturmiljöstråk

Kartbilaga7A_Höjeå_Kulturmiljöer

I kartbilagan visas de 5 kulturmiljöstråk som ligger inom Höje ås avrinningsområde. Kulturmiljöstråk är områden omfattar stora landområden som Länsstyrelsen Skåne har pekat ut som särskilt värdefulla kulturmiljöer. Dessa täcker ofta flera kommuner vilket gör att ett mellan-kommunalt samarbete krävs för att kulturmiljöerna ska vårdas och utvecklas i sin helhet.

Egen kommentar: Flera av kulturmiljöstråken överlappar även flera avrinningsområden. Kävlingeån är ett sådant exempel.

Kävlinge å (2):

Kävlinge å sträcker sig med förgreningar genom nio kommuner: Eslöv, Hörby, Höör, Kävlinge, Lomma, Lund, Sjöbo, Tomelilla och Ystad. Till huvudfåran hör själva Vombsjön och dessutom många mindre vattendrag. Vid utflödet till Lomma bukten i Öresund är namnet ändrat till Lödde å. Mellan 1938-1942 så sänktes och rätades Kävlingeån från Vombsjön till Håstad. Kävlingeån med intilliggande våtmarker och kalkhaltig jordmån utgjorde viktiga förutsättningar för de tidiga åkerbrukskulturerna. De första bosättningarna i Kävlingetrakten skedde längs kusten och spreds därefter utmed Kävlingeån. Ån, under vikingatiden benämnd Lodda älv, hade ett ymnigt flöde och var en av de viktigaste transportlederna från havet in i landet. Både Kävlinge och Löddeköpinge uppstod vid vadplatser över ån, vilket var naturliga färdstråk och mötesplatser. Orterna vid dessa lägen användes både som tings- och handelsplatser och gästgivaregårdar och skjutsstationer uppfördes. Kävlingeån utnyttjades under lång tid för driften av kvarnar och industrier.

På 1600-talet fanns här flera av Skånes mest betydande vattenkvarnar: Kävlinge mölla, Höksmölla, Hoby mölla, Vadmöllan, Mellanmöllan och Håstad mölla, samtliga hjulkvarnar. Under 1800-talet byggdes flera av de äldre kvarnarna om till större industrianläggningar. Till dessa knöts fler industrier och mindre samhällen växte upp, som vid Bösmöllan. Utmed sträckan Örtofta-Västra Hoby finns flera kvarnar bevarade. Håstad mölla, byggd 1860, var i

drift fram till 1946 och används idag bland annat som arkiv. Här finns Skånes största vattenhjul i trä. Kvarnviks Valskvarn från 1891 är fortfarande i drift, dock in liten skala. Till anläggningen hör även en samtida möllegård. Den nästkommande möllan, Vadmöllan, ligger som namnet anger vid ett äldre vadställe. Kvarnen i Bösamöllan har restaurerats samtidigt som den driver en generator för elproduktion. Vid Krutmöllan tillverkades, som namnet anger, krut under 1600-talet. Senare omvandlades Krutmöllan till ordinär mjölkvarn. Anläggningen består idag av tre stora kvarnbyggnader i korsvirke och tegel. I nära anslutning till dessa finns bostadshus, magasin och ekonomilängor. Byggnaderna härrör till övervägande del från decennierna kring 1800-talets mitt. Högs mölla är en av SMHI:s kontrollstationer för flödesregistrering. Lilla Harrie Valskvarn ersattes av en välutvecklad industrianläggning inom Pågengruppen.

Motiv för bevarande: Kävlingeåns sank strandängar utnyttjades för bete under mycket lång tid. Det är av stort värde att denna hävd fortgår. Därtill finns flera anläggningar som visar hur vattenkraften utnyttjats för olika processer och i de flesta fall varit direkt avgörande för verksamhetens lokalisering. Detta gäller särskilt de vattendrivna kvarnarna och de tidiga industri-samhällena. Verksamheter direkt relaterade till Kävlingeån har ett särskilt värde i detta sammanhang och är av största betydelse för upplevelsen och förståelsen av landskapet.

Malmö-Simrishamns järnväg (4) och (11):

Motiv för bevarande: I stationssamhällena är inte bara stationshusen viktiga, utan även övriga byggnader och anläggningar – järnvägshotell, godsmagasin, uthus, lastkajer, perronger, lokstall, vattenkastare, skyltar, signaler etcetera – har stor betydelse, liksom den öppna plats som anger stationsområde. Även orternas struktur, där järnvägsdragningen främst ses i uppdelningen av en fram- och baksida, är viktig. Där tydliga stations- eller järnvägsator finns har de ett stort värde. En bana som MSJ, en ”vanlig” privatbana, innebar ofta ett uppsving jordbruket genom att större marknader öppnades, att mycket av industrin längs banan var helt beroende av järnvägstransporterna för sin existens, att stationssamhällen som Björnstorp, Sjöbo, Gärnäs eller Tomelilla inte hade funnits och att kyrkbyar som Staffanstorp, Dalby och Veberöd inte hade vuxit med sådan hastighet om inte MSJ funnits. Banan är en återspeglning av samhällsutvecklingen i stort: det mödosamma och till stor del manuella anläggningsarbetet, etablerandet av moderna kommunikationer – järnvägen förde även med sig telegraf och telefon, folkrörelsernas ankomst, samhällsbyggande och industrialisering, det abrupta slutet och stationssamhällenas omvandling till pendlarsamhällen till stor del baserade på privatbilism.

Skånelinjen Per Albin-linjen (9):

Motiv för bevarande: Försvarslinjen är en unik företeelse som tydligt visar Skåne som gränsprovins. Samtliga värn är viktiga delar i den helhet som Skånelinjen utgör.

Landsvägen Malmö-Lund, första motorvägen (12):

Motiv för bevarande: Sträckningen har lång kontinuitet och kan beläggas till åtminstone tidigt 1800-tal. Vägen är sannolikt mycket äldre än så. Vägen leder till stor del än i dag i den äldre sträckning som finns återgiven på Skånska rekognosceringskartan (1812-1820). Någon förändring av sträckningen har genomförts, men i huvudsak är sträckningen intakt vilket är ett starkt skäl för att bevara den framåt i tiden. Kulturmiljön längs vägen med alléer och den för byarna karaktäristiska bebyggelsen med spår från olika verksamheter och tidsepoker gör åkandet till en upplevelse utöver det vanliga. Motorvägen, som Sveriges första autostrada är ett viktigt dokument över den utbyggnad av infrastrukturen som genomförts sedan 1950-talet.

Södra stambanan (15):

Motiv för bevarande: Södra stambana var av stor betydelse för förbindelserna inom Sverige och är ett viktigt och levande dokument över järnvägsbyggande som fortfarande har stor betydelse i den svenska infrastrukturen.

2.4.3 Kommunal kulturmiljöprogram

De kommunala kulturmiljöprogrammen har valts att inte behandlas i Skånes kunskapsöversikter. Detta beror på att det inte finns kommunala kulturmiljöprogram i alla Skånes kommuner. Vidare är flera av de som finns inaktuella och av varierande kvalitet. Det regionala kulturmiljövårdsprogrammet däremot berör samtliga kommuner och är kvalitetssäkrat av Länsstyrelsen.

3 KUNSKAPSUPPBYGGNAD VATTENFÖRVALTNING – KULTURMILJÖ

3.1 Tematisk prioritering av kunskapsuppbyggnad

- En kvarn- och såginventering skulle behövas i länet. Flera vattendrag är rätade och förändrade för kvarnverksamhet, inte minst Höje å, och åtgärder vid kvarnmiljöer är aktuellt inför miljömålsarbetet.
- Höje å är ett typexempel där ett fungerande vattenråd jobbar med att göra vattendraget till en attraktiv miljö ur flera perspektiv. Det är således ett tillfälle att kunna samverka och genom antikvarisk medverkan kunna ta reda på mer kring de kulturmiljöer som finns längs vattendraget. Kunskapen skulle kunna göras tillgänglig genom informationsskyltar och kulturstigar som visar upp de kulturhistoriska värden som finns i omnejden.
- Målsättningen med Höje å projektet är mycket bra och hänsyn tas till landskapsbild och kulturhistoriska miljöer. Därför vore uppföljningar av utförda åtgärder intressanta för att kunna lyfta goda exempel som kan ligga till grund för åtgärder i andra vattendrag.
- Ett prioriteringsförslag som är tematiskt och generellt för hela avrinningsområdet är att inventera kulturhistoriska lämningar längs vattendragen och återkoppla till dess historiska betydelse. Detta skulle likaså kunna innebära att kategoriinventeringar görs av exempelvis: vattenkvarnar/sågar, dammar och dikesföretag.
- Exempelvis finns en damm i Höje ås avrinningsområde som troligtvis använts för översilning. Finns det en koppling mellan vattendraget, dammarna och omkringliggande betesmarker/äldre mader, och hur ser den i så fall ut?

- Kunskapen kring dikesföretag och markavvattning är tämligen god i Höje ås avrinningsområde. Det behövs dock en värdering på nationell basis att utgå ifrån i samband med exempelvis biotopvårdsåtgärder och anläggande av våtmarker. Det skulle likaså vara aktuellt att inventera olika typer av dikesföretag för att kunna göra prioriteringar och avvägningar.
- Om mindre värdefulla eller representativa dikesföretag finns i områden med åtgärdsförslag såsom kantavfasning borde sådana områden prioriteras och tillåtas ur ett kulturmiljöperspektiv. Flera av de kulturmiljöer som pekas ut som representativa i området är nämligen de med betade åslänter. Detta är ett sätt för kulturmiljövård och naturvård att mötas och dela intressen. En jämnvikt i bevarande och åtgärdande måste förstås eftersträvas.
- Det skulle därmed även vara av intresse både för natur- och kulturmiljövården att skapa ett enhetligt GIS-underlag med samlade vattenanknutna kulturmiljöer.
- En annan kunskapsbrist i Höje ås avrinningsområde är den kring industriminnen. Därför skulle en fältinventering och värdering kring objekt ur MIFO vara angeläget. I Skåne finns ingen heltäckande eller digitaliserad inventering av industriarv. Metodik för inventering av förorenade områden, MIFO:s inventeringar skulle kunna användas som underlag vid inventering i fält. Digitalisera resultatet och upprätta en industriarvsdatabas för länet. Kunskapsuppbyggnad kring hur industrier är knutna till vatten.

3.2 Geografisk prioritering av kunskapsuppbyggnad

- Övergripande prioritering av kunskapsuppbyggnad i förhållande till vattenförvaltning. Hela Höje ås huvudfåra har dålig kontinuitet och otillfredsställande ekologisk status. Detsamma gäller biflödena. Därför bör den regionala fiskevårdsplanen samt övriga landskapsvårdsplaner mm. utgöra en grund för geografisk kunskapsuppbyggnad för kulturmiljö. Detta gäller i synnerhet dammar, kvarnar, kanaler och diken. Alnarpsån i kustområde 90/91 har i dagsläget dålig ekologisk status och insatser i det här biflödet bör prioriteras. En kulturhistorisk värdering av ån och dess kulturhistoriska lämningar bör därför göras omgående.
- Det skulle därför behövas en antikvarisk uppföljning och värdering av de biotopvårdsåtgärder som gjorts vid exempelvis Alberta och Esarps kvarn – då de uttrycker riksintresse för kulturmiljövården.
- Stora delar av vattendraget är morfologiskt förändrad. Åtgärdsförslag som berör exempelvis kulvertar, dämmen och sjöutlopp bör åtgärdas med antikvarisk medverkan och uppföljning.

- Där behov av beskuggande kantzoner finns längs vattendragen behövs lämpligtvis antikvarisk medverkan vid förslag på lämpliga platser. Det kan nämligen innebära en konflikt med kulturmiljövärden då träd och buskars rotsystem fysiskt kan förstöra kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Det kan likaså på vissa platser finnas ett värde i att behålla fria siktlinjer i landskapet, en visuell kontakt mellan vattendrag och omgivande kulturlandskap.

4 KUNSKAPSUPPBYGGNAD VATTENFÖRVALTNING

- Det skulle behövas en uppföljning av de vattenvårdsåtgärder som gjorts. Hur har detta gynnat vattenförvaltningen och den biologiska återställningen i förhållande till kulturhistoriskt intressanta objekt och miljöer som kan ha gått förlorade. Kanske har vissa kulturhistoriska miljöer till och med fått ett högre pedagogiskt värde då vandringsleder gjort dem tillgängliga för allmänhet och turism.
- Insatser för att uppnå god ekologisk status bör prioriteras i Alnarpsån, kustområde 90/91.

5 KUNSKAPSUPPBYGGNAD KULTURMILJÖ

- I Höjeås avrinningsområde finns flera värdefulla strandbetesmarker. I flera utpekade miljöer och riksintressen lyfts de betade strandängarna som ett uttryck. Det skulle därför vara av kulturhistoriskt intresse att göra florainventeringar av artrikedom, arttäthet och artersegenskaper i förhållande till den historiska markanvändningen och i relation till hur områdena används och har påverkats av dagens markanvändning. Finns det någon koppling till Höje å - exempelvis gamla översilningsängar? Det finns även åtgärdsförslag för Höje å där betesdrift och slåtter föreslås. Samverkan i sådana projekt skulle kunna ge samordningsvinster för flera intressen.
- I Höje ås avrinningsområde ligger flera godsmiljöer som ingår i de riksintressen och utpekade kulturhistoriskt värdefulla miljöerna som finns. Det vara av kulturhistoriskt intresse att göra kunskapsuppbyggnad kring godsmiljöerna - vad de haft för funktion och relation till vattendraget.
- Det skulle vara av intresse att göra andra inventeringar av andra kulturhistoriska miljöer. Exempelvis av ängslador eller bykhus och tvättstugor.

Höje å, en å med höga natur- och kulturhistoriska värden. Foto Jakob Marktorp 2013.

4 REFERENSER

Otryckta källor

Lantbruksstyrelsen. 1941. Höjeåns uppgrävning år 1939. Diarie Nr 13041.

Söderbygdens Vattendomstol. 1921. Förslag till torrläggning av mark till Alberta kvarn m.fl. hemman uti Esarps socken av Bara härad och Malmöhus län. M 3.1172.

Nationella/länsövergripande referenser

Dedering, C. 2011. *Förstudie. Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt*. Vattenmyndigheten Södra Östersjöns vattendistrikt/Länsstyrelsen Kalmar län, i samverkan med berörda länsstyrelser.

Eklövs Fiskevård. 2000. *Fiskevårdsplan Höje å*.

Eklövs Fiske och Fiskevård. 2004. *Slutrapport, uppföljning av byggande av ett omlöp i Höje å*.

Eklövs Fiske och Fiskevård. 2012. *Undersökning av fiskfauna och vandringshinder Höje å – Kävlingeån*.

Ekologgruppen. 2007. *Höje å Landskapsvårdsplan*.

Ekologgruppen. 2008. *Handlingsplan Etapp II – Höjeåprojektet II*.

Helmfrid Staffan. 1994. *Sveriges nationalatlas (SNA) Kulturlandskapet och bebyggelsen*.

Höje å vattenråd. 2013. *Vattenstrategiskt planeringsunderlag för Höje å avrinningsområde*.

Juhlin, Jimmy (red.). 1998. *Skånska broar. Kulturhistoriskt värdefulla broar längs det statliga vägnätet (1998)*.

Länsstyrelsen Skåne, *Kulturminnesvårdsprogrammet*. Översiktliga kommunbeskrivningar 1984.

Länsstyrelsen Skåne, *Kulturmiljöprogrammet – Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne (Digitalt)*.

Länsstyrelsen Skåne. 2007. *Det Skånska landsbygdsprogrammet*.

Lunds kommun. Beskrivning av riksintresse för friluftslivet – Romeleåsen. Tillgänglig 20131209.

Nordisk Familjebok. 1910. Håckeberga slott. Nordisk familjeboks förlags aktiebolag. Stockholm 1910.

Riksantikvarieämbetet. 1977. *Broarna i Malmöhus län. En inventering 1976:77*

Rollof Yngve. 1977. *Sveriges inre vattenvägar – Skåne, Blekinge, Halland, Småland*. Stockholm 1977.

Rosborn Sven. 2013. *Borgeby i Skåne – Medeltidsborgen vid Lödde å*.

Vatteninformationssystem Sverige – VISS

Vattenmyndigheten Södra Östersjöns vattendistrikt. 2009. Förslag till åtgärdsprogram för Södra Östersjöns vattendistrikt – underlagsmaterial

Vägverket. 2005. *Nationell plan för bevarandevärda broar*. Publikation 2005:151.

Vägverket. 2006. *Landskapets karaktärsdrag – En beskrivning för infrastruktursektorn*. Borlänge 2006:33.

SOU 1996:155. *Omtankar om vattendrag: ett nytt angreppssätt. Slutbetänkande av Vattendragsutredningen*. Stockholm 1996.

Naturvårdsverket 2000. Beslut: Område av riksintresse för naturvård i Skåne län – Backlandskapet söder om Romeleåsen. Naturvårdsverket 2000-02-07.

Naturvårdsverket 2000. Beslut: Område av riksintresse för naturvård i Skåne län – Hardeberga – Södra Sandby – Dalby – Krankesjöområdet. Naturvårdsverket 2000-02-07.

Södra Östersjöns Vattenmyndighet. 2007. *Miljöövervakning av vatten*.

Södra Östersjöns Vattenmyndighet. 2009. *Åtgärdsförslag för Höje ås avrinningsområde*.

Riksantikvarieämbetet *Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Skåne län (M) enligt 3 kap 6 § miljöbalken*. Tillgänglig 29131209.

Vad gäller riksintressen och natura 2000 mm. finns information på Länsstyrelsen Skånes hemsida. Information kring vissa naturreservat kan finnas på respektive kommuns hemsida.

För byggnadsminnen/bebyggelseregister, kyrkor och fornlämningar/FMIS är information hämtad från Riksantikvarieämbetets hemsida.

Diverse kartunderlag äger Lantmäteriet rättigheterna till. Övriga GIS-skikt bygger på data från SMHI, Skogsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Länsstyrelsen.

5 Bilaga 1 Korta beskrivningar av kunskaps/planeringsunderlag

Till läsaren

I listan nedan ges kortfattade beskrivningar av kunskaps-/planeringsunderlag som finns för hela landet och/eller som är gemensamma för eller finns i flera län, och som ingår i kunskapsöversikterna i Delprojekt 2 inom "Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för södra Östersjöns vattendistrikt". Historiska kartor är exempelvis grundläggande kunskapsunderlag för kulturmiljövården, men studier av sådana ingår inte i delprojekt 2 och beskrivs därför inte här. Innehållet under rubrikerna "Områden med skydd enligt lag eller konvention", "Planer och program med urval av objekt/miljöer", "Inventeringar" samt "Övrigt" har skrivits av Coco Dederling i november 2011, Länsstyrelsen Kalmar län, där arbets-, referens- och styrgrupp även bidragit med synpunkter. För de länsspecifika och/eller lokala kunskapsunderlagen svarar andra författare.

Områden med skydd enligt lag eller konvention

Världsarv – Ett världsarv är ett kulturminne eller naturminne som är så värdefullt att det är en angelägenhet för hela mänskligheten. Det är en plats, ort, miljö eller objekt som på ett alldeles unikt sätt vittnar om jordens och människans historia. Det är Unesco's Världsarvskommitté som beslutar om världsarv. Respektive lands regering kan nominera områden till den s.k. världsarvslistan. Den grundar sig på FN-organet Unescos konvention till skydd för världens natur- och kulturarv som Sverige undertecknade 1985.

Ramsarområden – Ramsarkonventionen är en internationell konvention för skydd av värdefulla våtmarker. Sverige har pekat ut ett antal internationellt värdefulla våtmarksområden, s.k. Ramsarområden, som landet har åtagit sig att bevara.

Riksintressen – Geografiska områden som är av nationell betydelse för en rad olika samhällsintressen kan, enligt miljöbalkens 3-4 kap, pekas ut som områden av riksintresse av respektive ansvarig central myndighet. Det kan exempelvis vara områden med naturvården eller kulturmiljövården som är så ovanliga att de gör områdena viktiga för hela landet. Vid planering och prövning enligt en rad lagar ska dessa områden skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada dem. I denna kunskapsöversikt redovisas eventuellt förekommande riksintressen för naturvård, kulturmiljövård, fiske och friluftsliv.

Natura 2000 – Natura 2000 är ett nätverk inom EU som verkar för att skydda och bevara den biologiska mångfalden. Natura 2000-områden är skyddade enligt 4 och kap. miljöbalken. Det finns särskilda bevarandeplaner för varje Natura 2000-område som beskriver områdets naturvärden, bevarandemål, hotbilder och behov av bevarandeåtgärder.

Nationalpark – Syftet med en nationalpark är, enligt miljöbalken (7 kap 2§), att "bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick". Staten äger all mark i en nationalpark. Regeringen beslutar efter riks-

dagens medgivande att bilda nationalparker. Naturvårdsverket har huvudansvar för planering och genomförande av nya nationalparker.

Naturreservat – Naturreservat bildas enligt miljöbalken (7 Kap 9§) när det huvudsakliga skyddsmotivet är höga naturvärden, värdefulla områden för friluftslivet m.m. Både länsstyrelser och kommuner kan bilda naturreservat och naturreservaten är skyddade i enlighet med fastställda beslut och skötselplaner.

Kulturresevat – Kulturresevat bildas enligt miljöbalken (7 kap 91) när det huvudsakliga skyddsmotivet är kulturhistoriska m.fl. värden. Både länsstyrelser och kommuner kan bilda kulturresevat och kulturresevat är skyddade i enlighet med fastställda beslut och skötselplaner. Det finns ännu så länge bara ett fåtal kulturresevat i Sverige.

Byggnadsminnen – Kulturhistoriskt värdefulla byggnader, miljöer och anläggningar kan förklaras som byggnadsminnen. Ärenden rörande enskilt ägda byggnadsminnen handläggs av Länsstyrelsen och skyddas enligt Kulturminneslagens 3 kap. Statligt ägda byggnadsminnen skyddas enligt Förordning (1988:12229) om statliga byggnadsminnen m.m. och handläggs av Riksantikvarieämbetet.

Kyrkliga kulturminnen – Kyrkor, begravningsplatser m.m. som byggts före utgången av 1939 skyddas enligt kulturminneslagens 4 kap. Tillståndsärenden rörande dessa kyrkor och anläggningar handläggs av Länsstyrelsen.

Fornlämningar och fornminnesregistret - Fornminnesregistret förvaltas av Riksantikvarieämbetet och innehåller information om fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar. Det bygger i huvudsak på inventeringar genomförda från 1937 till slutet av 1990-talet (olika i olika delar av landet). Registreringar har även gjorts/görs senare, dock i mindre skala. Fornminnesregistret uppdateras löpande. Fornlämningar kallas lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna sedan 1850. Fornlämningar är skyddade enligt Kulturmiljölagens 2 kapitel. Så kallade ”övrig kulturhistorisk lämning” har inte detta skydd, men omfattas av generella hänsynsbestämmelser i miljöbalken, i skogsvårdslagen (30§) och i kulturmiljölagens 1 kap. Det är länsstyrelsen som, från fall till fall, avgör om en lämning är fornlämning eller inte. Fornminnesregistret i digital form kallas FMIS (fornminnesinformationssystem). Detta finns tillgängligt på Riksantikvarieämbetets hemsida genom söktjänsten Fornsök.

q-märkt bebyggelse i detaljplaner och områdesbestämmelser (digitalt skikt) - Genom detaljplaner och områdesbestämmelser kan kommunerna med stöd av Plan- och bygglagen (2010:900) utfärda skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i form av skydds- och varshhetsbestämmelser. Flera länsstyrelser har digitaliserat (och uppdaterat årligen) byggnader som omfattas av detta skydd, i syfte att följa upp i vilken utsträckning kommunerna arbetar aktivt med skyddet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Detta arbete utgör grunden för en indikator vars kortnamn är ”q-märkt” (Skyddade byggnader enligt plan- och bygglagen) på Miljömålsportalen, se www.miljomal.se.

Vattenförvaltning och Eus ramdirektiv för vatten – Syftet med Eus ramdirektiv för vatten är att skydda medlemsländernas vattenresurser och en grundtanke är att skapa en helhetssyn på Europas och de enskilda ländernas vattenresurser. I Sverige beslutade riksdagen och rege-

ringen om nationell lagstiftning, vilket innebar en komplettering av miljöbalken och en särskild vattenförvaltningsförordning (SFS 2004:660) samt en organisation för den svenska vattenförvaltningen. Vattenförvaltningen omfattar grundvatten, sjöar, vattendrag och kustvatten och man arbetar utifrån vattnets egna gränser, de så kallade avrinningsområdena, som inte följer läns- eller kommungränser. Målsättningen med vattenförvaltningen är att allt inlands-, kust- och grundvatten ska ha god ekologisk och kemisk status år 2015. För att Sverige ska kunna nå målet krävs engagemang och nära samarbete mellan alla parter som påverkar vattnet inom ett visst avrinningsområde. Länsstyrelsen har en samordnande roll i vattenförvaltningsarbetet. Kunskaps- och planeringsunderlag uppdateras löpande och finns tillgängliga i VISS (Vatteninformationssystem Sverige), se www.viss.lst.se.

Planer och program med urval av objekt/miljöer

Regionala kulturmiljöprogram - Regionala kulturmiljöprogram tas fram av länsstyrelsen och ska fungera som planeringsunderlag till länsstyrelser, kommuner, trafikverk och övriga fysiska planerare, med mera. De beskriver länets kulturhistoria och innehåller ofta ett urval av värdefulla kulturmiljöer. Programmet ska bland annat bidra till att säkerställa, levandegöra och utveckla länets kulturmiljöer.

Kommunala kulturmiljöprogram – Dessa tas fram av kommunerna och ska fungera som planeringsunderlag, t.ex. som stöd för prövning av bygglov, i detalj- eller översiktsplanering. I de kommunala kulturmiljöprogrammen beskrivs i regel vad som är värdefullt och karaktäristiskt inom kommunen. De innehåller ofta ett urval av värdefulla kulturmiljöer, ibland med någon form av indelning/klassificering av byggnader och miljöer. Ibland annat Plan- och bygglagen finns generella hänsynsbestämmelser för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Nationellt särskilt värdefulla/värdefulla sjöar och vattendrag – Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Fiskeriverket har tillsammans med länsstyrelserna sammanställt nationellt värdefulla sötvattensområden sett utifrån natur-, kulturmiljö- respektive fiskesynpunkt. Områdena pekades ut 2006 i samband med framtagandet av en nationell strategi för skydd av särskilt värdefulla sjöar och vattendrag. Information om områdena finns bland annat i databasen och karttjänsten Värdefulla Vatten (Naturvårdsverket). Arbetet skedde under stor tidspress och utifrån bristfälliga urvalsunderlag, varför en revidering är nödvändig.

”Kulturvattendrag” m.m – På 1990-talet gjordes den så kallade Vattendragsutredningen (Omtankar om vattendrag SOU 1996:155). Bakgrunden var att se över skyddet för vattendrag enligt 3 kap. Naturresurslagen. Länsstyrelserna lämnade in förslag till Riksantikvarieämbetet respektive Naturvårdsverket som i sin tur lämnade förslag till Vattendragsutredningen. Därefter sållade Vattendragsutredningen ut ett antal vattendrag som borde skyddas med avseende på natur- och kulturmiljön respektive ”örördhet”.

”Elektriska vattenkraftverk: kulturhistoriskt värdefulla anläggningar 1891-1950” (Brunnström, Spade) – har getts ut av Riksantikvarieämbetet 1995. Det är resultatet av en nationell inventering och rapporten innehåller ett urval nationellt värdefulla anläggningar.

”Nationell plan för bevarandevärda broar” – har getts ut av Vägverket 2005 och innehåller ett urval med 121 st broar spridda över landet.

Regionala fiskevårdsplaner – Länsstyrelserna har tagit fram länsomfattande fiskevårdsplaner för att främja och vårda fiske och fiskebestånden.

Regionala bevarandeprogram för odlingslandskapet – Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet initierade 1991 ett arbete för att få länsstyrelserna att ta fram länsvisa bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Bevarandeprogrammen innehåller ett urval av värdefulla miljöer, fungerar bl.a. som planeringsunderlag och ser olika ut i olika län.

Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet – Naturvårdsverket i samarbete med länsstyrelserna och efter samråd med Riksantikvarieämbetet har på 1990-talet tagit fram en nationell bevarandeplan för odlingslandskapet. Urvalet av värdefulla helhetsmiljöer är inte komplett, bl.a. saknade kulturmiljövärden tillräcklig kunskap för ett sådant urval (Naturvårdsverket 1997, Rapport 4815, Sveriges finaste odlingslandskap – Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet etapp 1, här finns även information om de regionala bevarandeprogrammen).

Inventeringar

Skog & Historia – Skog & Historia var ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen, och bedrevs regionalt tillsammans med Länsstyrelser, Länsarbetsnämnder och Läns museer. Det handlade bl.a. om kunskapsuppbyggnad om skogens kulturmiljöer/-lämningar. Inventeringarna inom Skog & Historia utfördes av anvisad personal, oftast under ledning av utbildade arkeologer. I vilken utsträckning Skog & Historia-inventeringar har genomförts varierar mellan olika län. Själva inventeringen är nu avslutad, och en stor del av resultatet finns samlat i Skogsstyrelsens digitala handläggningssystem ”Kotten”. Större delen av materialet har inte kvalitetssäkrats av arkeologer – det är ett arbete som pågår. De lämningar som kvalitetssäkrats och därefter förts över i Riksantikvarieämbetets Fornminnesinformationssystem (FMIS) har inte alltid tagits bort ur ”Kotten”, vilket innebär ett källkritiskt problem. Skog & Historia-registret får ändå ses som ett intressant tipsregister.

Biotopkartering av vattendrag – Metodiken för biotopkartering av vattendrag togs fram på Länsstyrelsen i Jönköping i början på 1990-talet och har sedan dess vidareutvecklats. Den används numera över hela landet och bygger på fältarbete där man karterar vattenbiotoper, vandringshinder, strömförhållanden, närmiljön på land, och så vidare. Kunskapsunderlaget används bland annat i samband med vatten-, naturvårds- och fiskevårdsarbete och vattenförvaltningens statusklassningar. I vilken utsträckning vattendrag har biotopkarterats varierar mellan länen.

SMHI:s dammregister – SMHI har med utgångspunkt från länsstyrelsernas damminventeringar byggt upp ett nationellt dammregister. Registret är tänkt att vara ett hjälpmedel vid till exempel planeringsarbete för att förebygga dammolyckor och översvämningar. Registret innehåller cirka 5300 dammar (”Kartplan – information om mark, fastigheter och klimat” utgiven av Lantmäteriverket, SGU och SMHI 2010).

Ängs- och betesmarksinventering – TUVÅ – Tillsammans med länsstyrelserna inventerade Jordbruksverket Sveriges ängs- och betesmarker under åren 2002-2004. Detta för att se var markerna finns och vilka speciella naturvärden och kulturlämningar som finns där, till exempel

pel speciella växter eller gamla byggnader. Resultatet av detta arbete finns samlat i databasen TUVÅ (Jordbruksverket).

”Våra broar – en kulturskatt” (Ahlberg, Spade m fl) – har givits ut av Vägverket 2001 (vägverket = numera Trafikverket). Det är resultaten av en inventering av framför allt 1900-talets broar – industrisamhällets broar – genomförd 1997-98 av Vägverket och Banverket.

Övrigt

”Flottnings- och flottleder i södra Sverige” – är en bok som utkom 2006 (Ahlbäck, A och Albertsson, R) och som uppmärksammar flera flottleder, och flottnings betydelse i södra Sverige.

Dikningsföretag/markavvattning – Flera länsstyrelser arbetar för närvarande med att sammanställa och tillgängliggöra uppgifter om äldre diknings- och sjösänkingsföretag, till exempel genom digitalisering (Skåne). Nedan följer generell information om dikningsföretag och arkivförvaring:

Sänkning och utdikning av sjöar och vattensjuka marker har sedan århundraden tillbaka tillämpats i Sverige. Redan i de medeltida landskapslagarna fanns bestämmelser om dikning och strömmrensningar. I och med en växande befolkning och behov av mer odlingsbar mark sköt markavvattning för utvinning av åkermark fart på allvar under 1800-talet. Våtmarker dikades ut via system av grävda kanaler och diken. Åar och bäckar rätades, breddades, fördjupades och rörlades för att förbättra vattenavledningen. Många sjöar sänktes eller torrlades helt. Den mest intensiva sjösänkingsperioden varade från 1880-talet till 1930-talet. Allt detta var en del av den agrara revolutionen, och nyodlingarna blev betydande. Statens understödjande verksamhet för torrläggning av mark för jordbruksändamål får tillbaka till 1840-talet. Från denna tid beviljades lån och bidrag till utdikningar och avtappningar av sankmarker och sjöar; åtgärder som intensifierades på 1880-talet. Dikningsarbeten utförda fram till 1800-talets mitt syftade i regel endast till att förhindra översvämningar genom att ytvattnet leddes bort. Därefter kom torrlägningsföretagen alltmer att inriktas på att sänka grundvattennivån.

Från och med 1879 prövades markavvattningen i enlighet med Dikningslagen, som senare, 1918-1920, hamnade under Vattenlagen. Den kallas ofta den ”äldre vattenlagen”. Vattenlagen ändrades och omstrukturerades rejält 1983 och 1998 införlivades vattenlagen i miljöbalken (Hagerberg et al 2004, s. 119). Handlingar tillhörande förrättningar som handlagts före vattenlagens tillkomst åren 1918-1920 kan återfinnas på länens lantmäterikontor. Handlingar från cirka 1920 och framåt finns hos respektive länsstyrelse. Från och med år 1995 arkiveras akter tillhörande förrättningar vid Statens Jordbruksverk. Förrättningsakter i berörda arkiv innehåller i allmänhet protokoll, utlåtanden och ritningar i plan- och profil. Viss dokumentation vad rör rättsliga frågor i samband med sjösänkningar, strömmrensningar m.m kan återfinnas i häradsrätternas arkiv (landsarkivet, detta gäller fram till år 1918 då vattendomstolarna infördes).

Referensavsnitt om dikningsföretag/markavvattning:

Hagerberg et al. 2004. Åmansboken. Vård, skötsel och restaurering av åar i jordbruksbygd. Saxåns-Braåns vattenarkiv 1995 Sänkta och torrlagda sjöar sid 8-9, 15 (om arkiv och lagstiftning).

Sänkta och torrlagda sjöar i Sverige – SMHI har i samarbete med länets jordbruksenheter upprättat ett register över sänkta och torrlagda sjöar och Sverige. (Se SMHI Svenskt vattenarkiv 1995 Sänkta och torrlagda sjöar). Det finns tillgängligt som digitalt skikt, uppgifterna kommer från SMHI:s SVARS:s arkiv "Under 1800-talet och början av 1900-talet sänktes/torrlades över 2500 sjöar för att få odlingsbar mark. Uppgifterna är utdrag ur Lantbruksenheternas arkiv och är namn, sjökoordinater, avrinningsområde, län, kommun, typ, år och arkivnummer. (SMHI:s hemsida <http://www.smhi.se/kunskapsbanken/hydrologi/hydrologiska-data-1.5946>)

(Sammanställt av Coco Dederling, Länsstyrelsen Kalmar län 2011).

Länsspecifika och/eller lokala kunskapsunderlag

Skåne län

Digitala skikt – Länsstyrelsen Skåne:

Våtmarker enligt Skånska rekognosceringskartan

Möllor

Lagerhus

Mejerier

Tobakslador

Särskilt värdefulla kulturmiljöer

Broar

Brännerier

Dikningsföretag (Digitalt skikt) - Nästan alla vattensystem i länet är i dag berörda av dikning och antalet dikningsföretag i länet uppgår till omkring 5000. (Strategi för skydd och restaurering av sötvattensmiljöer i Skåne län, Länsstyrelsen 2009). Länsstyrelsen har i sitt vanliga arkiv många ärenden som berör vattenfrågor och som kan sökas via Länsstyrelsens diarium. Det finns emellertid också ett samlat "Vattenarkiv", som innehåller material som Länsstyrelsen övertog när lantbruksnämnderna i Skåne lades ner. Därefter har ytterligare material tillförts, mest förrättningar från Jordbruksverkets vattenenhet i Alnarp.

Det viktigaste materialet handlar om dikningsföretag. Det finns också en hel del annat material som enskilda markägare, väghållare etc kan ha intresse av, om de blivit av med utredningar som tidigare ägare beställt. Det kan gälla täckdikningssystem, broar och trummor. Vidare finns material om en del speciella företag (t ex Sydvattens Bolmenledning).

Materialet har samlats sedan 1920. Äldre material (konceptmaterial och kopior) kan också finnas, men material äldre än 1920 finns i huvudsak hos Lantmäteriet. Handlingarnas status varierar. Det finns både arbetsmaterial (koncept), förslag och handlingar som har fastställts. Eftersom många projekt utförts med statsbidrag finns också många handlingar av ekonomisk natur. Om ett dikningsföretag har fastställts och genomförts har det i allmänhet också besiktigats och godkänts, varigenom samfälligheten blivit gällande. Förrättningen kan dock ha förändrats eller ha upphävts genom en senare förrättning. Kostnadsfördelningslängden har ofta ändrats utan att själva företaget i övrigt justerats.

På Länsstyrelsen Skåne finns akter från uppskattningsvis knappt 4000 dikningsföretag och på lantmäteriet runt 1000. Arbetet med att digitalisera Skånes dikningsföretag pågick i projektform fram till årsskiftet 2011-2012 (Länsstyrelsen Skåne).

Musselinventering 2007 - Skåne är troligen det län i Sverige där den tjockskaliga målarmusslan har varit mest utbredd. Historiska uppgifter visar på att musslorna tidigare har förekommit i flera av Skånes vattendrag, men också i några sjöar. Med tiden har bestånden decimerats kraftigt, eller helt försvunnit från de skånska vattendragen. Det finns många olika hot som påverkar musslornas överlevnadsmöjligheter. I Skåne är den omfattande vattenverksamhet, speciellt i form av rensningar, som bedrivs i vattendragen det största hotet mot den tjockskaliga målarmusslan (Länsstyrelsen Skåne).

Skånes historia och utveckling – Ges förklaringar och bakgrundshistorik till varför landskapet ser ut som det gör. Avsnittet är uppdelat i elva temalandskap med fördjupningar i olika ämnen för respektive landskap (Länsstyrelsen Skåne).

Skånes kulturmiljöprofil – Sammanställningar och fördjupningar för vad som är typiskt skånskt. Exempelvis ”godslandskapet” med fördjupade underkategorier inom det skånska jordbrukets landskap, ex. ängavattning, ängs- och betesmark, sockerbetsodling, plattgårdar m.fl. (Länsstyrelsen Skåne).

Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne – Utpekade miljöer i kulturmiljöprogrammet som alla visar på ett kulturhistoriskt värde (Länsstyrelsen Skåne).

6 Bilaga 2 Digitala länkar

Natura 2000-området (SE0430091) Löddeåns mynningsområdet för fågeldirektivet (SPA) – Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Löddeåns mynning* 2005-12-16. Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/kavlinge/loddea.pdf>

Natura 2000-området (SE0430173) Lommaområdet för fågeldirektivet (SPA) – Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Lommaområdet* 2005-12-16. Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/burlov/lomomr.pdf>

Natura 2000-området (SE0430153) och naturreservatet Häckeberga-Skoggård. Länsstyrelsen Skåne – *Bevarandeplan för Natura 2000-område Häckeberga-Skoggård* 2005-12-16. Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/lund/skogard.pdf> och Länsstyrelsen Skåne - *Beslut/bildande av naturreservatet Häckeberga-Skoggård i Lunds kommun* 2008-01-25. Tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/hackeberga-skoggard/Beslut%20Skoggard%20med%20karta%202008-01-25.pdf>

Natura 2000-området (SE0430154) och naturreservatet Häckeberga-Degebergahus. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/bildande av naturreservatet Häckeberga-Degebergahus i Lunds kommun* 2008-01-25. Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/hackeberga-degebergahus/Beslut%20Degebergahus%20med%20karta%202008-01-25.pdf>

Natura 2000-området (SE0430155) och naturreservatet Häckeberga-Husarahagen. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/bildande av naturreservatet Häckeberga-Husarahagen i Lunds kommun* 2008-01-25. Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/hackeberga-husarahagen/Beslut%20Husarahagen%20med%20karta%202008-01-25.pdf>

Natura 2000-området (SE0430156) Stadsparken i Lund Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/lund/stadspark.pdf>

Natura 2000-området (SE0430024) Billebjer enligt Habitatdirektivet (SCI) – Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Billebjer* 2005-12-16. Tillgänglig 2013-07-01, från:

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/lund/billbjer.pdf>

Natura 2000-området (SE0430022) och nationalparken Dalby Söderskog enligt Habitatdirektivet (SCI) – Länsstyrelsen Skåne *Skötselplan Dalby Söderskog*. Länsstyrelsen Skåne - *Bevarandeplan för Natura 2000-område Dalby Söderskog* 2005-12-16. Tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/Nationalparkerna/Dalby%20Söderskog/Dalby%20Soderskog%20skotselplan.pdf> och <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/natura-2000/lund/dalbysoder.pdf>

Naturreservatet (2034) Skrylle. Lunds kommun - *Skrylleområdet*. Tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lund.se/Global/F%C3%B6rvaltnings/Stadsbyggnadskontoret/PDF-filer/Skrylle%20F%C3%96PL/Skrylle%20f%C3%B6pl%20antagen.pdf>

Naturreservatet (2919) Högebjär. Länsstyrelsen Skåne - *Bildande av naturreservatet Högebjär med omgivande fäladsmarker i Lunds kommun* 2006-11-24. Tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/Högebjär/Högebjär%20NR.pdf>

Naturreservatet (2771) Rinnebacksravinen. Lunds Kommun – Tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lund.se/Medborgare/Bygga-bo--miljo/Parker-och-natur/Naturomraden/Rinnebacksravinen/>

Naturreservatet (2461) Dalby Västermark. Länsstyrelsen Skåne *Länsstyrelsens i Skåne län - Föreskrifter om bildande av naturreservatet Dalby Västermark i Lunds kommun* 2002-11-18. Tillgänglig 2013-07-01, från: http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/dalby-Vastermark/1281_226_Dalby_Vastermark.pdf

Naturreservatet (1946) Risen. Länsstyrelsen Skåne 1980. Lunds kommun – tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lund.se/Global/F%C3%B6rvaltnings/Tekniska%20f%C3%B6rvaltningen/Styrdokument%20teknisk%20f%C3%B6rvaltning/Gr%C3%B6nstruktur-%20och%20naturv%C3%A5rdsprogram/B%20-%20Underlagsdel/7%20Beskrivning%20och%20analys/7-5%20Backlandskapet/7-5-4%20Risen%20-%20Gr%C3%A4ntinge.pdf>

Naturreservatet (1686) Håckeberga. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/förordnande som naturreservat jämlikt 7 § naturvårdslagen för del av fastigheten Håckeberga 2:1 i Genarps socken, Lunds kommun* 1976. Tillgänglig 2013-07-01, från: http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/hackeberga-naturreservat/1281_213_Hackeberga.pdf
Lunds kommun - *Håckeberga naturvårdsområde*. Tillgängligt 2013-07-01, från: <http://www.lund.se/Medborgare/Bygga-bo--miljo/Parker-och-natur/Naturomraden/Hackeberga-Nvo/>

Naturreservatet (1399) Dörröds fälad. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/bildande av naturreservatet Dörröds fälad i Lunds kommun* 1993-01-12. Tillgänglig 2013-07-01, från:

http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/lund/dorrods-falad/1281_210_Dorrods_falad.pdf

Naturreservatet (2882) Vallby mosse. Länsstyrelsen Skåne - *Beslut/förordnande som naturreservat för Vallby mosse i Staffanstorps kommun* 1983-01-10. Tillgänglig 2013-07-01, från: http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/Staffanstorp/Vallby%20mosse/1230_201_Vallby_mosse.pdf

Natura 2000-området (SE0430132) och naturreservatet (525) Prästaskogen – Lemmeströ. Länsstyrelsen Skåne - *Skötselplan för naturreservatet Prästaskogen* 2003-12-15. Tillgänglig 2013-07-01, från: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/svedala/prastaskogen-lemmestro/Skötselplan%202003-12-15%20med%20bilagor.pdf>

Naturreservatet (420) Stenberget. Länsstyrelsen Skåne – *Beslut/förordnande som naturreservat för delar av fastigheterna Stenberget 1:31 och Slätteröd 1:32 i Skurups kommun* 1976-05-19. Tillgänglig 2013-07-01, från: http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/djur-och-natur/skyddad-natur/naturreservat/skurup/Stenberget/1264_203_Stenberget.pdf